

Poštnina plačana v gotovini.

MODRA
OPTICA
LETO
VI

LETO 1934/35

ŠTEV. 12

MODRA PTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta št. 3.
Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 12. ŠTEVILKE

NOVEMBER

M. M.: Gina Kaus: Katarina Vélika
Ashir Gej-Shan Menilek: Abesinske pesmi
Jontes Gelč: Tone škerjanc se je našel
S. Leben: O francoski literaturi
Milena Mohoričeva: Na pragu

Zapiski:

Novo delo o svetovni vojni (*Peter Donat*)
Janko Lavrin o Oskarju Wildeu (*Peter Donat*)
Francoska literarna republika in abesinski spor (*S. Leben*)
Charlie Chaplin izjavlja (*P. D.*)

Poročila

Razno

GINA KAUS: KATARINA VÉLIKA

MILENA MOHORIČEVA

Sloves Katarininega imena, predvsem pa njenega ljubavnega življenja, je vzbudil ob objavi letošnjega književnega programa »Modre ptice« najbrže prav toliko napetega pričakovanja kakor nevolje. Poznavalce lepe knjige obliva pri vsakem naznanilu historičnega romana mrzel pot; zakaj dovolj dolgo že zdihujejo po vsem svetu nad poplavo te »napol umetniške oblike«.

Zgodovinska drama uživa v književnosti že davno domačinske pravice in nikomur ne bo prišlo na misel, da bi ji odrekel umetniške kvalitete. S tem seveda ne bomo trdili, da bi bile vse zgodovinske drame a priori dobre. Tega ni zakrivila literarna oblika sama, marveč njen avtor, ki svoji nalogi ni bil kos: ali jo je pojmoval zgolj profesorsko, ali mu je bila konjunktura ugodna, ali pa je uprizoril samo cirkus za senzacija željno občinstvo.

Prav tako bo tudi z zgodovinskim romanom in z umetniško biografijo. Seveda je ta literarna oblika zelo nevarna stvar: ni čuda, da je zmikalo že lepo število profesorjev na ta led in ne samo enkrat. Morda je vzdihovanje nad propadom umetnosti včasih res upravičeno, morda je tudi res, da je zgodovinski roman često rešitev za pisatelje brez fantazije in za one, ki so zašli v zagato, ker so izgubili stik z živim življenjem, ker ne poljejo po njih sokovi časa, ker so se odtegnili silam, ki ustvarjajo življenje. Prav gotovo kroži dandanes po svetu mnogo takega blaga. — Zdi se, da je zadeva zelo preprosta: zadostuje natančno poznanje virov in dogodkov. Življenje vsake velike osebnosti je bilo tako pestro, da ga je treba samo verno zapisati in najboljši roman na svetu je gotov. Konjunkturisti in spretni artisti si mislijo: treba je samo pravih poudarkov in senzacija, roman, ki »vleče«, je tu. Ali je tu sploh še prostor za umetnika?

Fabula, ki je bila vedno izraz umetnikove fantazije, je že tu brez nje-govega prizadevanja. Tudi snov sama je že organizirana. Kaj naj bi ga še mikalo? Ali res ni ničesar mogoče povedati, ali niso izredne osebnosti takorekoč klinični primeri za psihologa, ali ne pojasnjujejo vedno vsak-danjih dogodkov, ali ne kažejo v ostrejši luči prvin človeške kreature?

Dobe, v katerih se gode velike stvari, posegajo vedno nazaj v tisočletja in stoletja, ki so doživljala potrese. Torej ni čudno, da zanimajo občinstvo danes bolj veliki dogodki iz preteklosti, zgodovina velikih osebnosti, ki so si utirale pota skozi zmešnjave in goščave takratnih dni, kakor navadni romani. Po vsem svetu se je zbudil zgodovinski nagon, zbudila se je želja iskati zgodovinske paralele in se orijentirati ob njih. Da stoji tudi societas literaria v tem znamenju, ni čudno. Vsak pesimizem na tem mestu bi bil odveč. Priroda je zapravlživka, zato razsipava tudi tu, da se iz te množice končno vendar izloči dragoceno zrno.

Zgodilo se je že, da je sedelo v isti sobi, za istim instrumentom nešteto pianistov, ki so vsi igrali isto skladbo. Ni jih bilo mnogo, ki bi jim res

zazvenela pod roko. Vprašanje, kdo se je lotil kake snovi, je vedno zopet novo, in tudi vprašanje, kako se je lotil. To je etos človeka in etos dela. Ta ustvarja umetnika in umetnino.

Ogromne naloge se stavijo pisatelju ob zgodovinskem tekstu. Poleg vse sposobnosti za včustvovanje v druge dobe in tuje osebnosti, poleg vse fantazije in invencije, poleg vse velikanske erudicije, poleg poznanja sil, ki gibljejo zgodovino, posameznika in družbo, mora poseči v praglobine vsega človeškega, mora v tem mikrokozmu individuja pokazati makrokozem človeštva.

Ali je Gina Kaus spolnila te visoke zahteve? Napotila se je na to pot — in to je danes tudi nekaj.

V svoji Katarini Veliki se je lotila snovi, ki jo je obdelala že cela vrsta ljudi, celó dolga vrsta zakotnih šušmarjev. Lotila se je snovi, ki je tako-rekoč na »slabem glasu«. Že to je simpatično, ker je pogumno in dokazuje, da je šla na svoje delo brez predsodkov, kar velja danes nekaj. Snov je bila nesporno delikatna; da jo je obdelala s toliko nobleso, je njena nevenljiva zasluga. Prav nič ni oklevala, ko se je bližala arzenalu teh zgodovinskih osebnosti. Roka veččega anatomja je razstavila vse sestavine teh duš, umetnikova roka jih je zopet zgradila. Problemi, ki so se stavili skoraj sami po sebi, so bili često trdi orehi, segali so v področje moderne psihologije in psihopatologije: oprta na izsledke psihoanalize in individualne psihologije, je Kausova rešila svojo nalogo častno. Da je prebrskala tudi zgodovinske vire, od Katarininih memoarjev (izdal jih je leta 1859. Herzen: »Mémoires de l'impératrice Catherine II., écrits par elle-même...«) do poslednjih diplomatskih arhivov, je jasno.

Katarininu življenje, njena rast in višek, doba njene vlade do smrti je seveda os vse knjige. Ob njej je nanizala osebnosti, predstavnike plemstva, diplomate in rajo. Kausova se je dotaknila časti in ljubezni, osnovnih stvari, ki gibljejo človeško življenje. Razčlenila je življenje te žene in je načela probleme sleherne žene. Zanimala je ni toliko carica, njen sijaj je ni omamila: zanimala jo je žena, ki ji je bila usoda mila, da je razvila sposobnost svojega uma in srca, a ji je zabranila le osebno intimno srečo soproge in matere. Zdi se, da je pot do vsake veličine odpoved intimni, osebni sreči. — Katarinine veličine Kausova ni utemeljevala z zunanjim sijajem, pokazala je njeno pravo veličino takrat, ko je ni obdajal sijaj: ta žena je bila kos najtežavnejšim nalogam in položajem. Bila je velika v neštetih ponižanjih, ki so jih ji prizadejali, bila je velika proti sovražnikom: zadela jih ni niti senca njenega maščevanja. Kadar pa se je izjemoma maščevala, takrat je bilo njeno maščevanje velikopotezno: obdarovala je svoje nasprotnike. Veliko je bilo njeno častihlepje: hotela je biti več kakor katerikoli mož. Posegla je po carski kroni največje evropske države in na prestolu je hotela prekositi vse kralje. Njena strast, njena fantazija sta jo nosili tako daleč, da je izgubila stik s tempom življenja. Njeno častihlepje ni izhajalo iz zaljubljenosti v lastno osebo, izhajalo je iz blazne vere v dobri princip njene osebnosti. Bila je prepričana, da je edino ona sposobna osrečiti Rusijo, da sta bila njen napredek in njena rast nerazdružno zvezana s Katarininim imenom. Povzpela se je na prestol, da bi osrečila svojo adoptivno deželo. Zatekla se je k vojakom takrat, ko so jo hoteli uničiti. Z njihovo pomočjo je strmoglavila svojega nesposobnega soproga. Udala se je demonu oblasti: Njo, navadno

nemško princezo, so oklicali vojaki 9. julija 1762 za carico vseh Rusov. Takrat je stalo njeno življenje v zenitu.

Ironija usode je hotela, da je uzurpatorska carica in izobrazena volterjanka v teku svoje sedemintridesetletne vlade zadela na vsa življenjska protislovja. Njena filozofija je ni rešila življenja in ne sloja, iz katerega je izšla. Povzpela se je na prestol v trdni veri, da bo osrečila rusko ljudstvo. Gradila je bolnice, najdenišnice, hiralnice, povzdignila je zdravstvo v svoji deželi, gojila znanost in umetnost, ustanovila leta 1783. akademijo ruskega jezika, odstranila mučenje v sodni praksi, sklicala poslanke, napisala zakonik, gradila ceste, podpirala obrt, industrijo, trgovino, povzdignila plovbo in poljedelstvo — njene zastave so plapolale že na Akropoli. Vsa filozofija, vse humanitarno in socialno delo ni premagalo dejstva, da je bila carica: ni imela poguma, da bi bila izvedla do konca svojo prvotno zasnovo, da bi bila tvegala v znamenju pravega napredka svojo krono. S pomočjo plemiških pušk in topov se je nazadnje borila proti ljudstvu, ki ga je hotela osrečiti. Ni si priznala, da so bile vse njene akademije le fasada: rusko ljudstvo ni vedelo za bogastva eremitaže, bilo je analfabetško in ni čitalo francoskih prosvetljskih pisateljev, ki so jih s caričino podporo prevajali v ruščino. Ljudstvo se ni oblačilo v brokat kakor carica in njeni dvorjani, ampak v smradljive cunje, stanovalo je v hlevih in ne v palačah. Pugačev upor je bil prvo gibanje ruskih ljudskih množic. — Katarinin primer kaže, da je življenje močnejše od teorije, da je človekova zakoreninjenost v razredu močnejša od njegovega prepričanja. Ko je prišlo do Katarine prvo gromenje mase, se je prestrašila njenih pošastnih instinktov. V njej se je vzbudila aristokratka. Ko se je postavila proti ljudstvu, ki je stopilo takrat v prvo razdobje svoje svetovno zgodovinske naloge: da izvede »revolucijo od spodaj«, je branila pred njim z vsem ognjem aristokracijo svojega duha, svojo »revolucijo od zgoraj«.

Da je bila ta njena revolucija utopija, je nedvomno pokazala njena vožnja na Krim. Najsi je bila Patjomkinova improvizacija cvetoče Rusije res največje darilo ljubezni, kar jih pozna svet, najsi je bila gluma prevejanega carskega diplomata: simptomatično je za vse revolucije od zgoraj. Te so same po sebi vse, prav vse utopistične, še česče zlagane. V Katarinini zgodbi je zazvenel tragični ton: da je ohranila do zadnjega mir svojega srca, da je do zadnjega ohranila prepričanje, da je osrečila ljudstvo, ji je življenje poklonilo poslednje darilo — prevaro.

In če je bila kljub vsemu do zadnjega prepričana o dobrem principu svoje osebnosti, je bila ta blazna vera vendarle nekoliko upravičena. S svojo brezprimerno delavnostjo je zgradila temelj oni misli, ki se je sto let po njeni smrti združila z množicami, v katere so Katarinini vojaki streljali in ki jih je vodila stopetdeset let po njeni smrti do zmage. Tako se pleto pota zgodovine. Osebnost je samo drobec, veliko kolo ga potegne za seboj. Drevo življenja hranijo sile, ki so močnejše in silnejše od poleta človeške misli in fantazije. Realnost prerešeta vsako posameznikovo dejanje in nehanje ter ga obsodi in zavrže, četudi je bilo izvršeno *bona fide*. Morda ni bilo vladarja, ki bi se bila ob njem tako pokazala ironija življenja, morda je ni usode, ki bi bila bolj tragična od njene.

Morda je vse to samo pesem sodobnega umetnika?

Zakaj res je, da je Katarina porabila zelo neznamen drobec denarja, ki ga je njen vladni sistem izmozgal iz ljudstva, za socialne in kulturne

ustanove. Večino je požrlo nenasitno žrelo dvora in njegovih prisklednikov. Res je, da ljudstvu, malemu človeku, njena vlada ni prinesla drugega kakor dajatve, da je huje kakor kdajkoli popreje občutilo težo carske oblasti.

Tudi to je res, da je Katarino obšel demon oblasti, sla po vladanju in da ji je žrtvovala vse svoje visoke ideje. Zakaj žrtvi njene oblastizeljnosti nista bila samo Peter in Ivan.

Vsekakor spada delo Kausove v vrsto resnih naporov sodobnih pisateljev, tudi če bi ne upoštevali njene res velike oblikovalske sile. Pokazala se je pri vseh ljudeh, od Elizabete, Patjomkina do starega generala Münnicha, ki je stal sam na krovu carjeve jahte in se pogovarjal z zvezdami o minljivosti vseh stvari na zemlji. Kdor bo prečital njeno knjigo, bo dobil nešteto pobud za miselno delo, nešteto izhodišč za orijentacijo v sebi, v svoji okolici in v svetu. Četudi se marsikdo ne bo strinjal s pisateljičinim pogledom na svet in življenje, čeprav bi marsikdo podaril druge stvari, osvetlil to in ono drugače, vendar ne bo nevoljen odložil knjige, zakaj: alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis.

ABESINSKE PESMI

ASHIR GEJ-SHAN MENILEK

Z LOKOM IN PUŠČICO

(Staroetiopski motiv)

Svetal je lok, napet in prožno zvit
nemiren kakor struna, ko brni;
ko se odpne in švisne, š-š-š-it,
upehana se zgrudi zver
v razgreto lastno kri.

In kaj puščic iz tulov se blesti,
kaljenih, ostroreznih, klinastih!
Za vsako, kjer zadene, brizgne kri,
za vsako njih zastane v prsih dih.
Ko švisne ostro skozi zrak, š-š-š-it,
se v bolečini zvije živi lik,
pa najsi hodil je po štirih ali dveh.

Tako je pisano: naj črni Hamov rod
po brdih tukaj lazi in sledi
zverjad, ki žejna črne je krvi.
Naj z lokom meri rodni dol in breg
in budno pazi, kjer se zver zbudi:
tedaj pa, črni brat, š-š-š-it, š-š-š-it,
dokler ne pade ali padeš ti.

SEJEM V DŽIBUTIJU

Razpeti so beli šatori;
pod njimi kopice blaga;
pred temi pa kakor v špalirju
trgovci iz vsega sveta.

Vse zgrinja se v kupih pred tabo,
kar dalo je seme plantaž:
kava, banane, dišave;
slonova kost in bombaž.

In živo se plete kupčija,
leskeče se suho zlato,
razklada se, vozi, naklada,
da vdaja brodovom se dno.

Ej, kupcev ne zmanjka nikoli,
nikoli ne zmanjka blaga,
naprodaj je črno in belo
za dober mošnjček zlata.

Tam stiska v zgnetenem se krogu
trop črnih ženâ in deklet —
za par srebrnikov si kupi
mogotec tu suženjski cvet.

Poceni je v Afriki človek,
poceni je tudi pri vas,
ki v svetlih vozilih sedite
in gledate z viška na nas.

S posmehom se vozite mimo,
vi beli rešniki sveta,
za vami pa kolne in pljuje
trop bičanih mož in ženâ.

ČRNČEVA LJUBEZEN

Če beli lotos, dekle,
če beli lotos odpre
pred tabo skrivnostni svoj čar:
zasloni oči si z roko,
zasloni oči si z roko,
da duše ti skušal ne bo.

Kadar ta beli labod,
ničemurni beli labod,
po jezeru privesla:
za grm zeleni se skrij,
za grm zeleni se skrij,
da ne zbudi ti srca...

Kadar se beli oblak,
napihnjeni beli oblak,
prismeje na nočno nebo:
zagrni svoj šator pred njim,
zagrni svoj šator pred njim,
da k sebi te vabil ne bo.

Ako prijezdi kdaj gost,
priliznjeni beli gost,
da bi ti prstan dal:
pobegni z doma tedaj!
Umakni se v črni kraj,
pomisli na črni kraj,
kjer zvesti tvoj črni bo spal.

In ako kdaj črni raj,
in ako kdaj črni raj,
duša, uzreš pred seboj:
pomisli na beli pekël,
pomisli na beli pekël,
kjer v mukah gorim za teboj.

NAŠ BOG

Dober je naš rod, prirodni, čist,
zemlje svoje veren je otrok,
najsi ga za roko vodi Mojzes ali Krist
ali zre na islamski iztok.

Svojo čredo pase, sred plantaž medli,
pesek in vetrovi ga v pustinji žgo,
sebi pritrjuje, tujce bogatí,
raj ustvarja z lastno jim krvjo.

In ko truden šteje zvezde vrh neba,
mu srce očarano strmi:
ena kakor druga se lepo smehlja,
kot v gorečem grmu Bog pred njim stoji.

OBTOŽUJEM TE, EVROPA...

Je t'accuse, Europe... in stare nam vere
ne bo dalje skrunil tvoj blodniški čar,
(četudi si lepa, Madame, brez zamere!)
naprodaj za vsako srce in denar.

Z lokavo in spretno roko deliš vloge,
in tuja kri teče na vsak tvoj ukrep,
preroke nam nudiš in socijologe,
a moloh je tvoj nenasitni pohlep.

Nagrade so sledeče:

Kdor pridobi enega naročnika, prejme lahko eno izmed sledečih knjig:

- * Knut Hamsun / *BLAGOSLOV ZEMLJE*, roman v mehko vez.
- * Knut Hamsun / *POTEPUHI*, roman, v mehko vez.
- * Walter Scott / *IVANHOE*, roman v mehko vez.
- * Fülöp Miller / *SVETI SATAN*, biografija, mehko vez.
- * Sinclair Lewis / *ARROWSMITH*, v mehko vez.
- * John Galsworthy / *SAGA O FORSYTH I. del*, v mehko vez.
- * John Galsworthy / *SAGA O FORSYTH II. del*, v mehko vez.
- * John Galsworthy / *SAGA O FORSYTH III. del*, v mehko vez.
- * Blasco Ibañez / *KRVAVE ARENE*, roman, v mehko vez.
- * Prosper Mérimée / *ŠENTJERNEJSKA NOČ*, roman, v mehko vez.
- * Liam O'Flaherty / *NOČ PO IZDAJI*, roman, v mehko vez.
- * Jack London / *DOLINA MESECA*, roman, v mehko vez.
- * Emil Ludwig / *NAPOLEON*, roman, v mehko vez.
- * Sigrid Undset / *JENNY*, roman, v mehko vez.
- Alojzij Gradnik / *SVETLE SAMOTE*, izbor pesmi, v platno vez.
- Jiřy Wolker / *PRAVLJICE*, v platno vez.
- Vladimir Bartol / *LOPEZ*, drama, v platno vez.
- Knut Hamsun / *GLAD*, roman, v platno vez.
- P. Ripson / *MARSOVE SKRIVNOSTI*, roman, v platno vez.
- Clara Viebig / *BABJA VAS*, roman, v platno vez.
- Al Jennings / *PESNIK IN BANDIT*, roman, v platno vez.
- H. R. Bernorff / *VOHUNI*, biografije, v platno vez.
- L. N. Tolstoj / *IZPOVED*, v platno vez.
- R. Kipling / *KNJIGA O DŽUNGLI*, vezano.
- Ivan Cankar / *MOJE ŽIVLJENJE*, vezano.
- Ivan Cankar / *GREŠNIK LENART*, vezano.
- Anatol France / *KUHINJA PRI KRALJICI GOSJI NOŽICI*, v pl. vez.
- Chesterton / *ČETRTEK*, roman, vezano.
- W. Shakespeare / *OTHELLO*, tragedija, vezano.
- Shakespeare / *SEN KRESNE NOČI*, komedija, vezano.
- Shakespeare / *MACBETH*, tragedija, vezano.
- F. M. Dostojevskij / *IDIJOT*, roman v štirih delih v platno vez. —
(Za enega naročnika pošljemo dva dela.)

Kdor pridobi dva naročnika, si lahko izbere eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig vez. v platno, ali pa dve izmed gori naštetih knjig.

Kdor pridobi tri naročnike, si lahko izbere eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig vez. v polusnje, ali pa tri izmed gori naštetih knjig.

Kdor pridobi še več naročnikov, si lahko izbere odgovarjajoče število zgoraj označenih knjig.

Pridobivajte novih naročnikov!

Izšla je dvanajsta številka naše revije in tako je naše poslovno leto 1934/35 zaključeno. Modra ptica stopa torej v svoje sedmo leto. To na prvi pogled vsekakor ni visoka številka, toda kdor pozna vse neštete težave, s katerimi se morajo danes boriti celo založništva veliko večjih narodov, bo rad priznal, da ta doba ni kratka.

Ne prikrivajmo si: čas, v katerem živimo, ni lahak in ne brezskrben; naklonjen ni skoraj nikomur in ničemer, najmanj pa knjigi. Toda ali ni knjiga in vsaka odkrito zapisana beseda vprav v takem viharnem času in takem nabitnem ozračju, kakor ju doživljamo danes, prav za prav edini trdni zaveznik, na katerega se moremo zanesti; edina točka stalnica, katere se lahko oprimemo in jo vprašamo za svet? In če je tako, ali ni sedaj naša dolžnost, da vztrajamo in ne odnehamo niti za las? Gorje narodu, ki ne gre s časom! Izgubil bo stik z onimi, ki vodijo, zaostal bo sredi poti in se izgubil na splošnem pohodu. Zato mora biti naš prvi in edini zakon: Zmerom naprej, naprej s časom in vstric z ostalimi. Nikoli odjenjati. Knjiga, revija, tiskana beseda morajo prodirati v zmerom višje ljudske plasti, zmerom večji mora postajati krog njenega vpliva in njene moči.

Glavni kader naših naročnikov je letos znova dokazal, kako zelo za potrebno smatra knjigo prav v današnjih časih in nam je ostal trdno ob strani. Ta požrtvovalnost sredi tako očitnih težav je naravnost občudovanja vredna.

Toda naše delo, naša borba, še ne smeta biti končana. Še je treba razširiti naš krog, še globlje je treba prodreti v narodove plasti, treba je ne le vztrajati, marveč iti naprej in višje.

Zato razpisuje, kakor že prej, tudi za novo poslovno leto naša založba celo vrsto nagrad, ki jih prejmejo tisti, ki pridobijo enega ali več novih naročnikov. Te nagrade obstajajo v krasnih knjigah, ki jih je deloma doslej izdala naša založba, deloma pa druge knjižne zadruge.

Na tvoji pozornici smo smešne lutke,
na šahovi deski kup kmetov in konj,
na tvojih banketih garnirane putke,
na borzi politike — roba zastonj.
Grešila si v svoji mladosti, Evropa,
vsaka tvoja izpoved je bil božji rop;
rodni otrok zdaj na glavo ti stopa:
»Écrasez l'Infâme! Écrasez l'Europe!«

TONE ŠKERJANC SE JE NAŠEL

JONTES GELČ

1

Mož je imel čeden, okrogel obraz, najlepše na njem pa so bili brki: ogromni, trikrat zaviti. Takšnih ni premogel nihče v koloniji. Tega se je zavedal in zato jih je gojil, kot da bi bile največja redkost; vredne časa in truda, da se dostojno negujejo. Svojim brkom primerno je imel tudi prirojeno dostojanstvo: zlasti govorjenje. Govoril je zlogujoče, počasi. Prav takšna je bila hoja: drobni, ženski koraki, toda po vojaško enakomerni. Po poklicu je bil sobni slikar. Opustil je to delo približno po petnajstletni praksi, ko se mu je nudila pri neki zavarovalnici služba sluge. Zavod je prišel v konkurz. Zaradi tega je moral stopiti v »penzijo« tudi gospod Tone Škerjanc, seveda brez »penzije«. To se je zgodilo približno pet let pred njegovo srebrno poroko. Bil je zdaj brez službe in zato je sem ter tja spet stopil k sosedom barakarjem in pogledal, če imajo kakšno sobo ali kuhinjo, da bi jo pobelil. Pomagala mu je pri tem delu njegova žena Jerca. Nosila mu je malto v posodi in hodila za njim kakor pravi vajenec. Bila je zelo majčkена in drobčkена in če je govorila z njim in ga gledala navzgor z iztegnjenim, dolgim in žilavim vratom, je spominjala človeka na majčkено, pohlevno putko. Z leti se ji je glava sploh nekako nagnila na stran in ji prirasla postrani, tako da je gledala zmerom nekam v višino in se zraven z ozkimi ustki smehljala. Kdor je pogledal to dvojico, se je moral nehote veselo nasmehniti.

Njun zakon je bil vseskozi zadovoljiv in srečen prav tja do pet in dvajsetletnice njune poroke. Tu i tam se je bila sicer zablisnila prepoved, zapoved — prišlo je tudi do kakšnega majhnega zakonskega nesporazuma. Najčesče se je načel prepir zaradi tega, ker nista mogla priti do otroka. To je bil tudi edini zadržek, da ni mogel biti ta zakon tako posrečen, da bi lahko mirne duše načela kolač, ki baje čaka od Adamovega zakona dalje, da ga ob svoji srebrni poroki nareže vsestransko srečen zakonski par.

Včasih, ko sta od skupnega dela odhajala domov, se je Tone izmuznil svoji ženki. V strahu, da bi ne bil zašel domov grede morda v Ljubljano, ga je šla, kakor hitro je skuhala večerjo, sama iskat. Smehljaje je prisedla k omizju in ni se branila, če ji je kdo ponudil kozarček.

Navadno je bilo že precej pozno, ko sta se vračala domov. Držala sta se za roke in cesta je bila samo njuna.

Jerca je bila izredno dovzetna za razpoloženje narave. S privzdignjeno roko in iztegnjenim kazalcem je kazala možu svečano: Glej, ljubi, tam gori pa se smehlja najin mali in gleda na naju! Glej! Mož, ki ni bil tako nežne narave, se je zadril: beži, stara, mar si res pijana! Kdaj pa si še imela otroka, da bi ti bil umrl? Pomisli malo, predno kaj blekneš!

Njej so se tenka usta skremžila in zastokala je tako: — Kdo pa je kriv, da jih ni bilo? Jaz ne! Moja mati so imeli devetero deklic, stara mati pa trinajstero. Vidiš, da smo mi Jezerškovi rodovitni in da ni krivda na moji strani! To podtikovanje je bilo njemu preveč in povedal ji je svoje: — Res je, da moja družina ni tako rodovitna glede števila kakor tvoja, toda pri naših so zato porodili same fante in ne same us . . . kakor pri vas! Evo, povedal sem! Zaprl je usta, se porogljivo smehljal v košate brke in zraven predel kot maček. Žena Jerca je branila do poslednje moči svoje dostojanstvo. Vsa vrsta lepih zgornjih zob se ji je poleg majala, ko se je razburjala in silila v moža: — Kaj to, samo število je važno, naših pa je bilo dvakrat več kot vaših!

— Molči! Mimogrede jo je opljuval s slino tako dobro, kakor bi bila njegova usta škropilnica, in po brkih je obstalo prepolno rosnih kapljic. Jerca si je z rokama brisala obraz in zajavkala: — Nikar me ne pljuvaj zato! Njega je bilo sram, obmolknil je in gledal naravnost pred se. Tudi ona je bila tiho in se zastrmela v nebo. Potem je zapela z drhtečim glasom, sama nad seboj ginjena do solz: — Vsi so prihajali . . .

— Tak bodi no tiho in ne cvili!

Utihnila je in zahlipala.

— Prekleta baba, pogleda v kozarec, pa je pijana! se je zjezil in se odmaknil daleč proč. Trd je bil zdaj njegov korak, in ker se mu je spodneslo, se je zaletel v ženo in jo porinil v zid.

— Kaj me pa suvaš!

Zahrkal je, vzravnal se, stegnil roke v pesti in hodil trdno, da se je zdelo, kot da bi imel obe nogi leseni. Kljub volji, da bi šel ravno, je meril cesto navzkriž in povprek.

Doma sta jedla iz latvice.

Iz ust jima je letelo nazaj v skledo. Z žlico v roki sta zaspala.

Mož se je zbudil prvi in dregnil Jerco: — Hej stara, kaj si pijana, večerjo daj na mizo!

Prestrašila se je, se nakremžila, potem pa ga je tudi sama oštela: — Pijan je, pa mene zmerja, ki ves dan garam! Vnel se je prepircček. Včasi se je zgodilo, da jo je tudi udaril. Ob takih prilikah je Jerca zlezla v posteljo, mu pokazala hrbet in dolgo ihtela. Prihodnji dan je tožila sosedam, da ne bo dolgo prenašala moževe surovosti in da si bo čisto gotovo storila konec. Nekoč se je po taki prejokani noči izpovedala sosedam: — Če me neko jutro dolgo ne bo iz hiše in bodo okna zagrnjena, vedite, da sem storila konec! Ženske so jo tolažile: — Jerca, nikar si ne storite kaj hudega! Saj se ne izplača, kar potrpite, vsi moški so srovine! Škoda bi vas bilo! — Ob takem tolaženju se ji je vselej storilo milo. Ker so pa šle potem že predaleč v zmerjanju njenega moža, ga je začela sama zagovarjati. Tožila je, da bi ne prenesla, če bi ji umrl, ali če bi si poiskal drugo.

Bližal se je njun veliki dan: pet in dvajsetletnica poroke, na katero sta se pripravljala že celih pet let. O njej sta razpravljala tudi trezna, prepolna pričakovanja, kadar sta vozila barko.

Največ preglavic jima je povzročalo vprašanje: — Ali naj dasta v časopise vest o tej svoji pet in dvajsetletnici, ki se jima je zdela zadosti važen dogodek, da bi se razglasil vsemu svetu. Mož je bil odločno »za«, žena pa je kot zelo varčna gospodinja menila, da bi bil ta strošek odveč. Za ta denar bi si lahko že privoščila lep kos mesa in poleg še kozarček cvička! Končno se je le on vdal ženinemu svetu. Skrito pa je v njem še zmerom tlela želja, da bi se o njem pisalo v časopisu in bi ga svet nemara spoznal celo v sliki! Ko bi kdo drugi hotel urediti to zadevo — samo sram ga je bilo, da bi sam sprožil to nečimurno misel; povabil bi ga bil gotovo na kosilo za tisti dan. Po ovinkih je sicer dal komu kdaj razumeti; toda ljudje so bili zabiti, ali so se pa delali take. Žena — na njo se ni mogel zanesti. Denar, ki bi ji ga bil dal v ta namen, bi bila gotovo porabila za gospodinjstvo, kvečjemu, da bi bila komu privoščila kozarček na ta račun. Tako je zadeva s časopisom končno zaspala.

Naposled sta le dočkala slavnostni dan.

Vse od ure, ko se je pričelo zoriti, je prisluškoval Tone, kdaj bo prišla raznašalka, da bi kupil časopis. Mogoče je bilo vendarle, da bi ga bil kdo od njegovih prijateljev ali kolegov hotel presenetiti. Lahko, da so novinarji sami izvohali ta imenitni jubilej. Kaj, če bi bili storili to celo občinski očetje, ki so ga imeli kot starega in uglednega Ljubljanačana gotovo dobro zaznamovanega in bi ga tako nameravali počastiti z notico ali celo s sliko v dnevniku. Bos in v spodnjih hlačah je hodil vse jutro pogledovat na prag barake. Končno je prišla raznašalka. Kupil je kar oba časopisa: »Jutro« in »Slovenca«. Razgrnil ju je po mizi. Z drhtečimi prsti je iskal po kolonah.

Skrušen, nekako majhen je prinesel časopis ženi na posteljo. Pregleda naj še ona, mogoče da je spregledal, saj ni vaje brati časopisov. Skobalcal se je v posteljo in tudi sam ponovno iskal.

— Nič ni, ne, saj sem ti rekla, da je škoda, da kupuješ časopise.

Razočaran se je zagledal v strop. Zasmilil se ji je, nagnila se je k njemu, pobožala ga je in s posebno sladkim glasom ga je tolažila: — Čakaj, ti bom jaz prinesla nekaj boljšega!

Nekam je odhitela. Ko se je vrnila, je zlezla nazaj v posteljo in ponudila možu steklenico: — Na, ljubček, da ne boš žalosten.

Obraz se mu je zjasnil, nagnil je zelenko, ki je bila napolnjena s slivovko. Zacmokal je dvakrat, trikrat, poskusil še enkrat in dal njej. Prav tako je storila tudi ona in mu potem vrnila steklenico.

— Dobra je! sta enoglasno pohvalila. Od navdušenja kar nista mogla prenehati s pokušanjem in steklenica je romala od moževih ust k ženini in obratno.

Potem sta se začela oblačiti, da pojdeta k maši. Bil je svečan trenutek. Vzela sta obleko, ki je čakala pet in dvajset let na obešalniku. Še čisto nova, da se drugič oblečeta v njo. Tretjič se bosta odela z njo, ko ju bodo položili v krsto.

— Prvič sva jo oblekla pred pet in dvajsetimi leti, ljubček še veš...?

Dostojanstven v svoji črni obleki, s štirikrat zavihanimi brki, je objel ženo, ki je stala pred njim naenkrat spet vsa sramežljiva in mu položila glavo na prsi, gledajoč mu od spodaj gori v oči. Poljubila sta se na usta. Jerca je zastokala: Ampak ali ne, Tonček, tako čisto sama sva! Preplašena, da bi ga ne užalostila ali celo ujezila ob tej sveti minuti, je umolknila. Mož je bil tisti, ki jo je potolažil.

Prijela sta se pod roko in odšla k maši.

Sosedje iz barak so stali na pragih in zijali za njima. Po cerkvenem obredu sta odšla v gostilno na kosilo.

Prijetno je bilo tako, da sama nista vedela, kdaj je prišla noč in policijska ura.

Blažena sta se zavalila v posteljo.

Vzbudil ju je hrup ljudi in ju preplašil.

Nič ni pomagalo, če sta se še tako branila. Gasilci so ju prijeli in odnesli na nosilih s postelj, na katerih so bila še znamenja preobilo zaužite pijače. Sosede so bile poklicale rešilni voz sredi popoldneva, ker so jih vznemirjala zagrnjena okna Škerjančeve barake. Prepričane so bile, da je Jerca držala besedo in »storila konec«. Cela truma se jih je bila natepla pred barako.

— Nisva se zastrupila, le zaspala sva, ker sva se bila nekoliko poveselila za najino srebrno poroko! sta razlagala v bolnici in končno le prepričala ljudi o pomoti.

2

Na koncu mesta, ločenem od sveta, je kolonija, ki jo tvorijo na uboštvu, otrokih in cestnem blatu blagoslovljeni ljudje, »barakarji«. Tej koloniji so dali ime Sibirija.

Bilo je že v adventu.

Nad Sibirijo so se valili težki jesenski oblaki, iz njih je neprestano pršil mrzel dež, da se je zdela samotna cesta v mestnem Logu še bolj pusta in blatna. Mračilo se je, ko je drdral po njej voz, ki je bil natrpan s starim pohištvom. Polomljene in obdrsane noge stolov so molele iz njega. Vanj je bil vprežen starec, razcapan kot cigan. Njegova hči Janja je z eno roko porivala voz, v drugi pa je nosila dete. Za njo je bos cepetal fantiček in jokaje kričal, da je lačen. Pod pozduho je nosil šop starih polomljenih dežnikov, ki jih je bil mimogrede nabral po mestu, da bi jih doma popravila njegova mati.

Stemnilo se je in bobneče zagrmelo. Čez vzhodno nebo je švignila izza oblakov ognjena kača. Dež se je nanovo vлил. Voz je priropotal v kolonijo in obstal pred barako. Tam je tujce že pričakovala gospodarica, dolga, suha ženska, z rdečim, kakor poparjenim obrazom.

Novodošli — bili so Bosanci — so hiteli razkladati pohištvo in ga nositi v barako.

Če bi ne imela lepa Janja tako razbohotenih in narazen štrlečih grudi, bi se nemara ne bilo zgodilo, da je prilezel sosed Tone Škerjanc iz svoje barake, kjer je že ves dan vlekel iz ugasle pipe, in pomagal Bosancem zlagati z voza. Za njim sta prilezla njegova ljuba mačka Mihec in Nežika in se mu opletala okrog nog. Z njima je predremal ves svoj božji čas v kuhinji ali pa ob ugodnem vremenu na solncu pred barako, izvzemši tistih nekaj dni v letu, ko je odhajal z ženo in vozičkom, natoovorjenim s slikarskim orodjem, na delo. Ker pa se je bila v zadnjih letih Sibirija natrpala z barakami, ki so bile sčasoma vse prebeljene, mu je začela groziti popolna brezposelnost. Videti je bilo, da ne bodo več gradili novih barak in ljudje tudi v tej krizi niso imeli denarja, da bi si bili dali kar tako nanovo prebeliti stanovanja. Komur bo do tega, bo pač sam prijel za čopič in prepleskal počrnele stene. Da bi si poiskal delo v mestu, se mu tudi ni posebno ljubilo, zlasti zato ne, ker bi bilo

treba vlačiti voz tako daleč. Čemu bi se pa tudi prenapenjal, ko je pa vedel, da mu ne bo predla huda, dokler mu bo žena konj, ki se je dal vpreči in ki sedaj vleče voz. Otrok nimata, da bi moral skrbeti zanje.

Njegova žena pa itak ni strpela brez dela. Če bi ne bila vprežena, bi pač hodila samo okrog žensk, kjer bi jim bil on predmet opravljanja. Torej je bilo v redu, če si je po dolgoletnem trudu končno odpočil, ko je že nanesla prilika tako. Doma pa tudi mora nekdo biti, ki skrbi za red. Brigati se mu je za oba mačka in kuhati in čistiti barako...

Z ugaslo pipo v ustih je proti večeru navadno čakal pred barako, kdaj se vrne žena, da pripravi večerjo. Prišel ji je naproti in ji izvabil kovača, da si nakupi tobaka in se mimogrede še oglasi pri »Dolgi roki«, kamor ga je navadno prišla potem iskat. Jerca je odhajala zjutraj na dnino in samo po sebi se ji je zdelo umevno, da je takrat mož še smrčal. Zanja je pomenilo pravi praznik, kadar je z možem vred zapustila barako in vlekla voz, ki ga je on samo rahlo porival, ali pa hodil celo samo ob strani. Nič se ni jezila, da jo je, ko je zvečer prišla domov, čakala na tleh ob štedilniku posoda od celega dne, ki je je bilo cel kup, navadno kar vsa, kolikor je je bilo pri hiši, četudi je kahal le zase. Samo včasih ji je šlo malce na jok, če je na primer morala brisati močnik s tal, ki ga je bil natresel mačkam. Jokavo je tožila, da bi bil lahko malo pazil in ne bi bil posvinjal hiše.

Opravljala Jerca svojega moža prav za prav ni in tudi se ni jezila nanj. Toda vsi, ki so v mestu Jerca poznali in vsepovsod, kjer je ribala in prala, so vedeli, da je njen mož lenuh, da že šesto leto leži doma in pestuje pred hišo Mihca in Nežiko.

3

Nemara bi bila ostala nezvestoba njenega moža Jerci za zmerom prikrita ali pa bi vsaj ne bila verjela vanjo, da se ni lepega dne zgodilo nekaj, kar ji je z vso surovostjo odprlo oči.

Ko se je vračala Jerca zvečer od dela, so ji pritekale ženske iz barak naproti in ji hitele pripovedovati nesrečo. Njenega moža Toneta so pred nekaj urami odpeljali z rešilnim avtom v bolnišnico. Z njim vred so odpeljali tudi Bosanko Janjo. Nekaj sta se bila prestrašila in tako so ju zalotili skupaj.

Jerca kar ni mogla verjeti: — To bo gotovo nemarna laž! Njen mož Tone ji še nikoli ni bil nezvest, in da bi se bilo zgodilo to zdaj, po srebrni poroki...! Ni res! Ni!

Moža resnično ni bilo doma in razmetana postelja je dokazovala, da da se je bilo moralo v hiši zares nekaj zgoditi. Jerca je hlipaje tekla v bolnišnico.

Ker ji niso dovolili vstopa, je čakala zunaj in jokala. No, končno je prišel.

Hodil je pred njo. Sram ga je bilo, da bi Sibirjanci videli, kako prihajata skupaj z ženo, zato je zavil v gostilno, kjer še niso poznali njegove nesreče. Jerca za njim. Rad bi jo bil odgnal, pa je ni, ker se je bal novega škandala. Vedel je, da bi žena začela tuliti in bi potem zblebetala vse.

Pozno v noč sta šla po cesti mimo barak. Njemu se je neprestano doždevalo, kakor da migljajo izza črnih oken žareči obrazi.

Ta škandal je bil med za ženske iz kolonije. Tone Škerjanc je vedel to in njegovo samoljubje je strašansko trpelo, da se mu smejejo. Zato se je skrival pred njimi.

Toda presenečen je bil.

Opazil je namreč, da ga ženske gledajo zdaj nekako bolj prijazno, z neko posebno radovednostjo, tako nekako, kot da bi se bil iz nekakšne posebne življenske nevarnosti junaško rešil. To je začelo po malem prijati njegovi nečimurnosti. Imel je prijeten občutek, ko so se upirali vanj njihovi pogledi in spet si je korajžno zavihal brke.

Od tistega večera, ko je bila Jerca spoznala moževo nezvestobo in se je dodobra prepričala, kaj je počel v baraki tačas, ko je ona zanj garala po pralnicah, je začela tudi telesno bolehati. Neprestano je razmišljala o tem, da prav za prav nima več moža.

Takšna preizkušnja na stara leta je bila zanjo preveč. Čutila je, da je ne bo mogla prenesti, in tisto, kar je nekoč razlagala ženskam, ji je vedno bolj rilo po možganih.

Ženske so ji na vprašanje glede razmerja njenega moža do Janje razlagale, da Tone še vedno lazi za Janjo, da pa se ga ona otepa.

O resničnosti teh izjav je bila Jerca zdaj prepričana. Tudi vedenje moža ji je to dokazovalo. Njegova slaba volja, ki je rastla in se bohotala iz trpečega moškega ponosa in neizpolnjenega hrepenenja, je iskala izhodišče tam, kjer ji je bilo najbližje. Gnjavil je ženo na vse načine in jo vsestransko zanemarjal. Jezen je bil, da se ne more izzivljati tam, kjer se mu je zahotelo, pri mladi, bohotni Janji, marveč se mora zadovoljiti z ovelo, mršavo Jero. Neprestano ga je obhajala želja, da bi jo pretepal. Tem bolj ga je prevzemalo to hotenje, čim bolj je bila Jera popustljiva, sladka in nežna. To, da je njen glas zdaj samo prosil in jokal —, ga je dražilo najbolj.

Jerca je slutila, da jo mož mrzi. Jokala bi bila neprestano in ga prosila, naj bo tak, kot je bil preje; toda tudi tega si ni upala. Sicer redke klofute so postale zdaj nekaj vsakdanjega. Privadil se je temu, kot da je za človeka, kakršna je Jera, nekaj povsem umevnega. Že zato, da jo obdrži v primerni, dostojni razdalji. Pripravil jo je celo do tega, da si niti omeniti ni upala več svojih srčnih čustev, kaj šele, da bi ga bila prosila za to, da bi ji bil zvest. Postala je molčeča.

Po sosedah je izvedela čez nekaj časa novico, da zahaja Janja nanovo k njemu v barako.

Pripravljena je bila na nekaj takega. Vendar jo je krepko urezalo v srce. S sklonjeno glavo je poslušala in molčala.

Spanec je bežal pred njo. Če se je sredi noči zbudila iz polsna, v katerem je doživljala znova vso strahoto tistega dne, se je zalotila, da je celo v sanjah molila. Sedla je na rob postelje, in ker ni mogla zaspati, je potegnila izpod vzglavja rožni venec in molila s sklonjeno glavo. Šele ko si je s celim žalostnim delom rožnega venca utešila najhujšo žalost, je nanovo legla. Lahko je bila oprala pretekli dan še tako ogromen kup perila, zaspati le ni mogla več. Kakor da bi imela s svincem natlačeno glavo, je vstajala zjutraj in odhajala na delo, brez veselja in s topo zavestjo, da nima na svetu ničesar več početi. Popravila je ogenj v štedilniku, da bi kava, ki je čakala moža, ostala vroča. Poslednji pogled je bil

še na njegovo posteljo in pokrila ga je, če so mu izpod odeje molela stopala. Brada se ji je tresla in tenke ustnice so ji vztrepetavale.

Poslednje čase se je vračala večkrat domov ob bregu Malega Grabna. Tihota ob potoku je dobro dela njenim bolečinam. Strmela je v leno tekočo vodo in poslušala klokotanje tolmuna. Nekoč ji je prišlo na misel: — Kaj, če bo postala tale temna voda njen grob? Ni se ustrašila, nasprotno, misel ji je bila nekam prijetna in domača in jo kar pritegnila k vodi. Od takrat je zmerom zahajala tod mimo. Prisluškovala je sebi in vodi. Nič več se ji ne bi bilo treba žalostiti zavoljo nezvestega moža. Jera je razmišljala: Ali bi jokal, ko bi je ne bilo več domov? Kaj bi počel brez nje? Bi se oženil z Bosanko...? Bolečina ji je stisnila srce. Pristopila je čisto k vodi in se vsedla v ločkanje med korenine vrb. Voda ji je segala prav do stopal. Ni se zavedala določno, kaj hoče s tem. Začela se je sezuvati. Slekla je tudi nogavice in zložila vse skupaj v red, kakor je delala doma, ko se je odpravljala v posteljo. Vstala je in se opajala ob misli, kako bo strmela, ko je ne bo več nazaj in bo izvedel, kaj je storila. Sladko ji je bilo, ko si je predstavljala, da mu bo morda žal za njo. Stegnila je nogo in stopila narahlo v vodo, privzdignila je krilo in poskušala zabresti. Odrinila je v nekaki razkošnosti vodo z obema rokama od sebe. Smehljala se je in junaško naredila nekaj korakov. Ozrla se je in videla, da je že dokaj daleč od brega. Mraz ji je šel po hrbtu in hotela se je obrniti, da bi se vrnila na breg. Toda voda je bila močnejša in njen tok jo je začel vleči s seboj. Spreletela jo je groza, z vso silo se je hotela pognati k bregu. Zmanjkalo ji je tal. Hlipala je, padala in vstajala in se oprijemala vode z rokami.

Njena poslednja zavest je bila, da ni hotela, da se že dovrši; da se je zgodilo prehitro, brez resnične njene volje, nekako nezavestno, kakor po nekem temnem naključju. Saj je želela samo poizkusiti, kako bi bilo.

Na bregu so našli ženske čevlje, strgane nogavice in podveze, rdeče in črne nitke, iztrgane iz blaga.

Iskali so dalje in končno iztaknili med vrbovjem žensko truplo, ki se je bilo nataknilo med korenine.

Ugotovili so, da je Jerca Škerjanc.

Poklicali so njenega moža.

Četudi je bilo že sredi popoldneva, so ga našli napol oblečenega v postelji. Ker že četrti dan ni bilo žene domov in ni torej nihče prinesel potrebnih živil za kuhanje, je ležal lačen in slabe volje. Bil je prepričan, da se mu je bila žena spuntala in nalašč noče priti domov. Tuhtal je, kako jo bo kaznoval in pošteno pretepel, ko se bo nekoč le vrnila. Saj dolgo itak ne bo mogla preстати brez njega.

Vest, ki so mu jo prinesli, ga je prestrašila. Oblekel se je in odhitel na mesto nesreče.

Prišel je istočasno z mrliškim vozom.

Črna, napihnjena je ležala v travi.

To je bila njegova žena, to je bila Jerca.

Vzdignili so jo in nesli v črn, zaprt voz. Gledal je, kako so jo vanj devali.

Ozrl se je. V uho mu je priletela ogromna kepa blata. Zdrznil se je. Ženske iz kolonije so se hotele znesti nad njim. Zbal se je in se obrnil proti domu. V njegovo plešo je priletel drug predmet. Ženin raztrgan čevljev.

Začel je bežati. Ni šel za pogrebom. Imel je slabo vest in se je bal, da bi se ga utegnile ženske dejansko lotiti... Ležal je tiste ure v trdno zaklenjeni in zavešeni baraki in tuhtal. Ženina smrt mu je vsekakor zmedla lepo, brezskrbno življenje. Kaj stoji zdaj pred njim?

4

Življenje vdovca Škerjanca je postalo s smrtjo njegove žene pravi križev pot.

Najbolj mu je hodilo narobe to, da se je bilo vse to naredilo na zimo, v času, ko je najtežje prebiti se skozi življenje. Čez poletje in jesen se končno da za silo živeti tudi brez dohodkov. V tem letnem času je bilo to skoraj nemogoče. Z vrta je potrgal in porabil že vso zelenjad, kar je je bilo na gredah ostalo. Da bi pričel delati še enkrat... Misel, da bi moral voziti prikolico z belilnim orodjem in to brez Jere, ki bi vlekla voz, se mu je dozdevala strahotna. V večerih, ko je zlezel v posteljo, ne da bi bil v celem dnevu kaj zaužil, je šele določno spoznal, kaj mu je bila Jera vsa ta zadnja leta. Zdaj, ko je ni bilo več, ki bi mu bila nosila žlico v usta, je zaslutil, da je tudi zanj za vselej konec lepega, brezskrbnega življenja, njegovih lepih brkov in tudi ljubezni do Janje. Naenkrat ga je minilo vse veselje po ženski. Ker je bil sestradan, tudi ni čutil več nobenega poželenja. V njem sta rastle nejevolja in srd tudi nad Janjo. Ni ga povabila k mizi, kadar je bil pri njih in so ravno jedli. Dražil ga je vonj po jedi, da bi bil tulil. Nabil bi jo. Vprašal jo je tudi že, če bi se poročila z njim. Zakrohotala se je, kot bi ji bil povedal najbolj smešen dovtip. Sploh se v poslednjem času ni kazala nič kaj ljubeznivo. Zbežal je iz barake, kadar so jedli, razdražen in še bolj lačen, ker je videl jesti druge, a sam ni imel ničesar za v usta. Jezen in togoten je postajal in stiskal je pesti, če je pomislil, da ne more dobiti Janje za ženo. Najbolje je še pretolkel čas in lakoto v postelji, zato je le redko vstajal. Če pa je vstal, je začel besno kleti in razmetavati po baraki. Dražil ga je tudi brezupen nered, ki je sčasom nastal. Smrdelo je po trohnohi, a oken ni odpiral, ker ga je bilo sram, da bi kdo videl, kako je z njim. Mrmral je pri sebi, da bi bila lahko Janja tako prijazna in bi prišla kedaj pogledat, kako je pri njem, in bi malo počistila. Toda ne. Niti enkrat se to ni zgodilo. Končno je začutil nanjo tako besnost, da bi jo mogel tudi ubiti. Sklenil je, da ne bo nikdar več prestopil praga njene barake.

Končno je spoznal, da se mu bo vendarle treba kakorkoli že potruditi in začeti nekaj, sicer bo moral poginiti od glada. In novemberskega dne, ko je bil že dovolj sestradan in se mu je pred očmi delalo črno, se je odpravil v mesto pogledat, če bi se morda dalo kaj stakniti, da si napolni želodec. Vsa in edina zavest je bila v njem ta, da je že peti dan popolnoma tešč. Hotel si je zavihati nemarno viseče brke, toda roke so mu postale težke, ko jih je držal kvišku; zaklel je in jih spet povetil. Zamahnil je na široko. Pustil je, da so mu brki ostali klavarno povešeni.

Z velikimi očmi — imel je občutek, da mu lezejo iz lobanje —, je odšel z doma. Mimogrede je zavil v barako k Janji. V veži je pod klopjo zagledal nekaj; nikogar ni bilo — sklonil se je in izvlekel: bil je košček kruha. Stlačil ga je v žep in odhitel. Zavil je na stransko, samotno stezo, da bi bil nemoten. Izvlekel je iz žepa kruh in si ga z ganotjem ogledal.

S pravo pobožnostjo je odrobil košček, da bi ga ne zmanjkalo prehitro. Toda komaj ga je del v usta, se je nakremžil in ga končno izpljunil. Kruh je smrdel po petroleju. Zalučal je ostanek proč in vso dolgo pot je pljuval. Janjo je klel, ker je slutil, da mu je ona nastavila to past. Dozdevalo se mu je, da je gledala skozi špranje vrat v vežo; prepričan je bil, da se je pri tem prav potuhnjeno režala. Kri mu je zalivala glavo.

Neskončno dolga je bila cesta, ki je peljala v mesto. In še bolj je bila pusta za popotnika, ko je začel padati mrzel dež. V tem zoprnem predobčutju zime in v slutnji, da se bo zanj šele zdaj pričelo pravo, resnično zlo, ko bo prisiljen preležati lačen v nezakurjeni baraki cele dneve, mu je ihta stiskala grlo. Zdaj je v podvojeni meri besnel na Janjo. Saj je bil preje že popolnoma pripravljen ponižati se in jo prositi za košček kruha. Tisti smradljivi ostanek v veži pod klopjo ga je bil tedaj rešil sramote. Vedel je, da ona ve, kako težko živi, pa mu smehljaje se noče pomagati. Lahko bi se poročila z njim, ali bi ga vzela vsaj na stanovanje, pa bi bil na dobrem. Dežnike bi tudi on na toplem lahko popravljaj, in še velik dobiček bi imela od njega. Noče. Gleda ga, kako strada, in se smehlja, zlobno in zvito, nalašč noče, da bi imel on kaj koristi od nje. Stiskal je zobe in pesti v želji, da bi ji mogel vrniti milo za drago. — Kaj se pa pozna, če je eden več ali manj pri hiši, kjer se že kuha za celo družino! Klel je njo in dolgo cesto, ki je ni hotelo biti konec.

Do prvih ulic v mestu je prišel. Premišljeval je, kam naj se zdaj obrne. Zasmejal se je: — Kaj ima od tega, če se je spravil iz postelje v mesto? No, kaj zdaj, ko je v mestu? Ali naj odpre gobec in mu bo pečen golob zletel vanj? — Kam zdaj?

Prišel je mimo človek, po videzu meščan. Škerjanc se je zagledal vanj — in sam ni vedel kako, stegnil je roko in zastokal: — Brezposeln sem ... Človek je šel mimo, ne da bi se bil ozrl vanj. Škerjanc je stisnil pest za njim.

Oglasil se je na borzi dela. Ko je prišel na vrsto, mu je samo od sebe ušlo in prosil je za podporo. Na vprašanje, kje ima zadnje poselsko spričevalo, je pogledal debelo. Ustrašil se je in se umaknil.

Nekje je videl, da razkladajo drva. Vprašal je, koliko bo dobil, če bo pomagal.

— Ne vem, kakšnih rok so slučajno! je odgovoril človek, ki jih je zlagal.

Prijel je za delo. Mrzli dež in ledena skorja na polenih sta mu za-nohtila prste. Ozrl se je na ogromen kup, ki se je le počasi zmanjševal. Debelo je pljunil, zamahnil z roko in odšel.

Na koncu ulice je zavil v vežo. Trkal je. Hiša je bila ogromna; hodil je od vrat do vrat in zvonil. Ponekod sploh niso odprli. Drugod so zagodli, da je že spet »eden«. Nekaj je pa le odpadlo zanj. V veži je končno preštel drobiž. Razen nekaj kosov kruha, ki ga je sproti jemal iz žepa in jedel, je nabral en dinar in petinsedemdeset par.

Zvečer se je vračal domov in stiskal pod suknjičem hleb kruha, ki ga je kupil za drobiž. Vso pot po dolgi cesti je žvečil skorje in od togote ihtel. Ves dan je odpiral in zapiral vrata, snemal kapo, stezal roko, prosil z najponižnejšim glasom, kar ga je zmogel, in samo dinar in petinsedemdeset par mu je ostalo od hleba, ki ga je kupil.

Da gre z ženo Jero domov, mu je bilo. Šla je ob njem majčkена in smehljajoča se in neprestano skrbeče gledala navzgor k njemu. Nosila je

v cekarju natrpano dobrot, ki jih je bila nakupila za denar, ki ga je prejela od gospodinj. In njene roke so bile bele in razjedene od luga in smrdeče po terpentinovem milu.

— Jerca...

Ponoči je zapadel prvi sneg. V jutro ga je zbudila snežna belota, in da bi se prepričal, da ni samo slutnja, se je dvignil na postelji. Zunaj je bila zima.

Obupan je zaihtel. Segel je na mizo po kruhu.

Pojedel je vse. Ostalo je samo še nekaj drobtin.

Potem je omahnil vznak in se zazrl v strop.

Ležal je. Ker se je mraza še bolj bal kakor lakote, je ostajal v postelji cele dolge dneve, vstal je le za silo in toliko, da si je pretegnil ude. Ker si je od gledanja na jedi le dražil želodec, ni maral zahajati k sosedovim. Kadar je začutil, da se mu že celo leže megli pred očmi, si je nataknil hlače in suktnjo in šel v mesto. In spet je trkal na vrata in prosil: lačen sem, brezposeln sem...

Nekoč je nabral toliko, da je bil sit in tudi za silo pijan, ko se je vračal domov. Bil je videti poživiljen in poln novih življenjskih moči. Pri Janji se je pobahal, da je najboljši posel na svetu beračenje in da ne bo nikoli več delal kaj drugega.

To navdihnjenje mu je dalo novo življenjsko silo. Sklenil je, da ne bo več tako živel in toliko poležaval, kot je poslednje mesece. Sleherno jutro je odhajal na delo. Razdelil si je in določil dneve za določene okraje in hodil od vrat do vrat z besedo: Brezposeln sem... Če je zaslужil nekaj več, je prihajal pijan domov.

Hodil je redno na delo in imel je zdaj občutek, da so že daleč, daleč časi, ko je poležaval doma in od lakote umiral. Smehljal se je nekdanji svoji nerodnosti. Zdaj je izvrševal ta poklic brez nejevolje, že z nekakšno posebno rutino. Veselil se je večerov. Nič več ga ni bilo sram iztegniti roko in pogledati mimogredočemu žalostno, proseče v oči. Z najponižnejšim glasom, da je reven, dober človek, je momljal:

— Pomagajte revežu, brezposelniku!

O FRANCOSKI LITERATURI

STANKO LEBEN

Če bi zanimanje Slovencev za francosko literaturo, preteklo in sodobno, presojali po številu prevedenih francoskih del, ki so jih zadnjih pet let postavile na naš knjižni trg razne prevodne založbe, bi bili skoraj prisiljeni reči, da slovenskemu čitajočemu občinstvu ne prija francoska literatura. Malo francoskih del je bilo prevedenih pri nas po vojni, nemara bi jih lahko seštel na prstih obeh rok, a še dela, ki so bila prevedena, niso našla odziva in so za založbo pomenila vedno tvegano dejanje in po večini neuspeh. »Modra ptica« n. pr. je doslej v celoti izdala štiri in dvajset prevodov; a v tem lepem številu najdemo eno samo francosko delo, Mériméejevo »Šentjernejsko noč« v Župančičevem prevodu. Ali nemara zato, ker bi založba načelno ne marala prinašati prevodov francoskih del? Založba bi jih kaj rada prinašala, a jih ne prinaša, ker ve, da bi pri občinstvu s prevodi francoskih del ne našla odziva; pravilno se zaveda, da naše široko občinstvo morebiti še ni

dovzetno za svojevrstne kvalitete, ki jih nudi francoska literatura. Voltairejeva mojstrovina »Candide« n. pr., ki jo je mojstrsko prevel O. Župančič (v izdaji Tiskovne zadruga) je šla neopaženo mimo večine bralcev, če ni celo naletela na neodobravanje. Mauriac s svojimi romani pri nas ni žel uspehov. Flaubertova »Salambo« je šla neopaženo mimo. Troho več zanimanje sta vzbudili mojstrovini »Rdeče in Črno« in »Germinale«, vendar še zdavnaj ne onega živega in trajnega zanimanja, ki ga po svoji visoki umetniški vrednosti zaslužita to Stendhalovo in Zolajevo delo. In kaj naj rečemo o titanskem Balzacu? Nezanimanje, hladen odnos, ki ga ima povprečen slovenski bralec do tega epičnega oblikovalca življenja, je morda še najboljši dokaz, da francoska literatura za enkrat še ne gre našemu občinstvu; tuja mu je, ne znajde se v njej, zaman išče v njej sproščanja in brig in nadlog pristnega vsakdanjega življenja.

Kje so vzroki, da se francoska literatura pri nas ne more udomačiti? Zakaj je širokim čitajočim krogom nedostopna, tuja, skoraj neužitna? Razlogi za to so v našem povprečnem čitajočem občinstvu, v kulturnosti tega občinstva, a razlogi so tudi v nekih posebnih potezah francoske literature, ki je plod osemstoletnega nepretrganega kulturnega in civilizacijskega razvoja, in sicer tako svojskega razvoja, da se le težko živi in v polno okuša francoska literarna dela oni, ki mu je ta stoletni razvoj francoske civilizacije terra incognita. Z izjemo moderne francoske literarne industrije, ki s svojimi zabavnimi, močno spolno pobarvanimi proizvodi preplavlja svet, je prava francoska literatura takorekoč hermetična literatura, ki se do dna (a kdo ve, če Nefrancozu sploh kdaj do dna) razklene le bralcu, ki se je znal že visoko kulturno izoblikovati. Precej visoke stopnje literarne kulture je treba, da človeku postane dostopna in mikavna francoska literatura, in te stopnje naše široko čitajoče občinstvo najbrže še ni doseglo.

Našim ljudem so ljubši angleški romani, nordijska in ruska dela. Angleški, nordijski ali ruski roman je po navadi »un roman-fleuve«, obširen, obsežen roman, debela knjiga, 400, 500 strani, ki se ohlapno komponirana vali kot veletok, plove s seboj vsemogoče, se razliva čez bregove, zastaja v močvirjih, posnema navidezno neurejenost in slučajnost človeških življenj. Tak obširen roman zajame človeka v svoje valovje, ga iztrga pustim bregovom vsakdanjega življenja, ga za ves teden dni, nemara za dva zanese v imaginarne svetove — in to je svojevrsten užitek. Angleške in zlasti nordijske romane odlikuje neka svojevrstna »Stimmung« ali »stämning«, kakor pravijo Nordijci, ki v tej »stämning« vidijo najbolj svojsko potezo in odliko svojih literarnih del (prim. anketo, ki jo je letos Lucien Maury prinašal o skandinavskih literaturah v »Nouvelles Littéraires«). Angleške, nordijske, ruske romane odlikuje mimo tega neka intimna svežost v popisovanju čustvenega življenja ljudi, ki nam je zelo blizu, kakor je naši pretežno lirični naravi zelo blizu nordijska »stämning«. In naposled najdemo v vseh severnjaskih romanih, zlasti v nordijskih in ruskih, zemljo, svobodno razsežnost ravani in gozdov brez zidkov in pregrad, ki jih postavlja družba; glavna junaka sta v teh romanih zvečine zemlja, narava in z njima vse prvobitno po eni strani, po drugi pa človek s svojim zamotanim notranjim življenjem, nikoli ne čisto jasnim, nikoli ne do dna razčlenjenim, kljub vsem razčlembam in opisom še zmerom skrivnostnim, nagonskim in prvo-

bitnim, v najtesnejšem stiku s prvobitnostjo zemlje, narave. Ti romani radi gledajo človeka kot človeka, dočim je francoskim romanom najljubša snov razmerje človeka do družbe in zato kar se da natančno popisovanje družbe, a nebržnost za zemljo, naravo. Francoski romani so zvečine »romans de moeurs«, družbeni romani, ali pa »romans de analyse psychologique«, analitično psihološki romani, umetno zgrajeni kot drama, z analizo duševnosti, ki je kot anatomija v raztelesovalnici, brez »stimunge«, suhoparna, neizprosna in skoraj vedno abstraktno analitična, brez slutnje neznanih podtalnih, prvobitnih globin, ki do njih ne prodre nobena še tako razumsko ostra, a zgolj psihološka analiza. Nemara bi prav zadeli, če bi rekli, da v francoskih literarnih delih ni poetične intuicije, ki zna vse, kar je, zemljo in človeka, zaslutiti v nedeljeni, neizumetničeno podani celoti.

André Gide je že pred mnogo leti zapisal, da je Francija »dežela moralistov, brezprimernih artistov, sestavljalcev in arhitektov, pa govornikov«, ne pa dežela romana, kakršen je ljub našim ljudem. Montaigne, Pascal, Bossuet, Racine, Laclous, La Bruyere, La Rochefoucauld, Mme de La Fayette, Fénelon, Montesquieu, Voltaire, Le Sage, cvet francoske literature, vsi so izborni moralisti, to se pravi ostri opazovalci človeške duševnosti, brezprimerni analitiki človeške psihe, ki človek iz njihovih spisov neverjetno veliko pridobi za poznavanje človeka in za poznavanje svojega lastnega notranjega življenja; a pesniki, epični pesniki, vsi ti ljudje, ki najbolje predstavljajo francosko literaturo, niso. Vsa njihova dela, najboljša francoska literarna dela, so vedno kratka, 150, 200, kvečjemu 300 strani. Za oddih, za pobeg iz življenja niso prikladna, rajši nasprotno. Od bralca zahtevajo precejšnjo stopnjo kulturnosti, zlasti pa živo potrebo po spoznavanju samega sebe, živo zanimanje za človeka in njegovo duševnost brez fikcij. Našim bralcem te vrste literatura očitno še ne prija; očitno še ne čutijo potrebe po njej in zato ni čudno, če še nimamo v slovenščini sicer kratkih, a dragocenih in za francosko literaturo tako pomembnih del, kakršna so »Les Liaisons Dangereuses«, »La Princesse de Clèves«, »Dominique«, »Marianne«, »Manon Lescaut«.

Morda ne bi zagrešili prehudega posplošenja, če bi rekli, da je ena izmed pglavitnih, za francosko literaturo najznačilnejših potez njena abstraktnost, njena nepovezanost z zemljo, z naravo, z vsem nagonsko slepim, prvobitnim. In nemara naše čitajoče občinstvo odbija predvsem ta naši slovanski naravi tuja latinska abstraktnost, ki se kaj rada izrodi v izumetničenost. Sicer je za francosko literaturo samo ta njena abstraktnost najhujša nevarnost, kakor je nedavno tega skušal pokazati André Gide, ki v tej abstraktnosti zapadne, zlasti pa francoske literature vidi znak obolevosti zapadne kulture, znamenje njenega propadanja. S tega vidika ni nezanimivo, kako gleda A. Gide, sam eden od najodličnejših modernih francoskih moralistov, na celokupno francosko literaturo in v čem vidi njene negativne znake. V govoru, ki ga je imel letos dne 22. junija na mednarodnem kongresu pisateljev, je med drugim dejal: »Pravkar sem omenil Rabelaisa. Rabelais je v francosko slovstvo vlil nekaj one hrupne živahnosti, ki je pozneje nikoli več ne najdemo. Rekel sem, da je zelo odličen predstavnik naše dežele; a še bolj kot našo deželo predstavlja svojo dobo. Naša literatura se je skoraj takoj za njim umirila, unesla, spametovala. Če prav vidim, tedaj je v celoti zanjo najbolj značilno, da se vedno bolj nagiba v abstraktnost, išče vedno višje

popolnosti v tem, da se odmika vsemu vsakdanjemu, prigodnemu, vsem gmotnim križem in težavam v življenju. Govorim seveda o naši tako imenovani klasični literaturi. Pisateljem, gledalcem, bralcem in igralcem (to se pravi osebam iz romanov in tragedij) nikoli ni treba skrbeti, kaj bodo jutri dali v usta. Govoriti premožnim ljudem o premožnih ljudeh, taka je bila vloga pisateljeva; in če pisatelj sam ni premožen, tedaj se nas to prav nič ne tiče. Prav tako tudi ni treba, da bi se vznemirjali in vedeli, na kakšno bedo se morebiti oslanja to premoženje privilegirancev. Literatura, miselni svet živita varno zaklonjena pred temi neprijetnimi vprašanji. Racineove čudovite tragedije n. pr. so cvetlice, ki se morejo razcvetiti le v lepo zavarovanem rastlinjaku. Človek, ki nam ga podajajo te tragedije, je človek, ki svobodno razpolaga s svojim časom, živi v brezdelju, se ne glede na čas lahko havi s svojimi strastmi, s svojo dušo in svojim duhom; ves njegov čas je namenjen le njegovim strastem, da se lahko lagodno razvijajo in rasejo in bohotijo po mili volji.

S tem seveda nočem reči, da prihajam obsojat to literaturo, ki jo v njenih mojstrovinah nihče bolj ne občuduje od mene. Trdim celo, da umetnost izza grških časov ni nikoli dosegla takega viška popolnosti. Pa nam pravijo: vsi ti kralji in kraljice iz tragedij XVII. stoletja nas prav nič ne zanimajo. Kaj naj odgovorimo na to drugega, kot da so res pomilovanja vredni vsi oni, ki po eni strani niso dovtetni za čisto lepoto njihovih kretenj in besed, in ki po drugi strani niso zmožni spoznati, kako pristne so strasti, ki jih tu škrlat varuje in odeva. Toda vse osebe v teh tragedijah so privilegirana bitja. Literatura te vrste, ki je hotela opazovati le taka bitja in na teh bitjih le glavo in srce, je tvegala, da se ji izmaknejo tla pod nogami. Umetnost, ki izgubi stik z realnostjo, z življenjem, se kmalu izrodi v izumetničenost. Če izvzamemo latinsko literaturo, ki v tem pogledu še presega francosko klasično literaturo, tedaj je vsaj v Evropi ni literature, ki bi se mi zdela tako brezkrvna, tako na meji izumetničenega in narejenega, kakor francoska, in vsak hip v nevarnosti, da se izmaliči v izumetničenost in narejenost. Literatura zajema moč, se krepi in prenavlja vedno le od spodaj, iz zemlje, iz ljudstva. Anteju bi jo lahko primerjali, o katerem nam tako globoko poučno pripoveduje grška bajka, da je izgubil vso svojo silo in moč, kakor hitro se mu noge niso več dotikale tal. Kar v XVIII. stoletju zopet okrepi in pomladi našo literaturo, ki je bila okrepljena zelo potrebna, to nista bila Montesquieu, niti ne Voltaire, kljub vsemu njenemu ženiju; pač pa sta to bila dva preprosta človeka iz ljudstva, dva plebejca: Jean-Jacques Rousseau in Diderot.

Nemara je kriva pretiravana ljubezen do zunanje oblike, ljubezen do zunanjega videza in besede, ki francosko literaturo tako nenehno zavaja v izumetničenost, in tako se je zgodilo, da se je romantična šola borila proti izumetničenemu klasicizmu s tem, da je klasicizmu postavila nasproti še bolj izumetničena in narejena dela. To pa tudi zato, ker ne eden izmed velikih predstavnikov romantične šole, Lamartine, Musset, Vigny, celo Hugo, ni prišel iz ljudstva in zato ni prinesel sveže krvi, če se smem tako izraziti. Hugo je pač slutil, kje je prava rešitev. Odtod njegov ogromni napor, da bi se približal ljudstvu, da bi ga predstavljaval...

Mar si morda pretiravamo to nagnjenje francoske literature k izumetničenosti, k narejenosti? Zdi se mi, da ne. To izumetničenost zopet

zasledim v gibanju simbolistov, ki je tako za petami sledilo Zolajevemu naturalističnemu gibanju. In celo pri Zolaju, čigar vrednost in važnost tako sramotno podcenjujejo številni naši kritiki in literarni zgodovinarji, celo pri Zolaju zasledim zopet neko nagnjenje k sinteziranju, k abstrahiranju, ki ga kljub vsej njegovi želji, biti realist, tako tesno spaja z neke vrste romantiko, ki je romantika po obliki, če že ne po navdihu...«

Kakor sem dejal že spočetka; če slovenskemu čitajočemu občinstvu na splošno ne godi francoska literatura, tedaj vzroka tej nepriljubljenosti ni iskati le pri občinstvu, v še nezadostno razviti stopnji njegove kulturnosti, marveč prav tako v nekih francoski literaturi lastnih potezah — in med njimi je nagnjenje k izumetničenosti in narejenosti — v potezah, ki se jim naša duševnost upira, ki nam niso domače in po duši. In če gre za potezo, kakršna je nagnjenje k izumetničenosti in narejenosti, tedaj je odpor naših ljudi proti francoski literaturi nemara tudi znamenje zdravega čuta za resnično veliko umetnost.

NA PRAGU

MILENA MOHORIČEVA

Stari Košir se je odpravil k maši. Nedelja je bila in njegovi očetje so hodili od nekdanj vsak teden na to pot.

Zvonovi farne cerkve so bili turobno ubrani. Če so zvonili k še tako vselemu prazniku, je vztrepetavala v njihovem glasu žalost.

»K maši zvonim, k maši zvonim.«

je vabil zvon, ko je bil stari Košir še precej pod zadnjim grebenom. Vrh je bil daleč naokrog najvišji, nekam samotnen je bil; najbrže so postavili cerkev prav zaradi tega tja, da bi jo vsi videli. — Košir je hodil in hodil; delj ko je hodil, več je bilo tega nesrečnega hriba.

»K maši zvonim.«

je pel zvon in stari je godrnjal.

»Tak bodi no, saj te slišim! Menda vidiš, da že grem in hitim, kolikor morem. Bom že prišel. Kako si pa siten!«

Precej visoko je moral dvigati kolena; pot je bila še za mlade noge strma. Stari ni vedel, kaj ga prav za prav jezi.

Skoraj neslišno je prišlo za njim nekaj šolarjev. Ubrali so jo po travi. Pot je bila ozka in še malo se jim ni zdelo, da bi čakali in hodili tako po polzevo, kakor Koširjev oče.

»Viž jih, paglavce presnete! Še pozdravijo ne! Kakšen je ta dandanašnji svet; za nič je!«

»Oče, mi ne homo zapili grunta! Kaj pravite, fantje, kdo je za nič?«

»Ti jezik, ti ušivi! Čaki no, čaki, še se bova vid'la!«

Košir je jezno vihtel svojo gorjačo, paglavci pa so bili že bogve kje. Zdaj se je šele domislil, da ne vé, čigavi so bili.

»Vročje je, vroče, človek od same vročine nič ne vidi!«

Ni se zavedal, da mu je vid opešal.

»Kako se jim mudi, podrli bi človeka. Bog mi je priča, da sem bil vedno dober v nogah, letel pa nisem nikdar tako, kakor bi s puške ustrelil.«

Stari se je opiral na svojo zakrivljeno palico in stopal navkreber. Po malem se je krušil pesek za njim in se trkljal v dolino.

Spet so se oglasili koraki.

»No, kdo je pa zdaj?«

Postal je, potisnil klobuk nazaj in se počasi obrnil.

»Ho, Meta, ti tudi k maši? Kako, da greš danes k prvi?«

»Mati niso utegnili. Menda je že pozno, oče, kar brž bom stekla.«

In že je ni bilo nikjer.

»Kako se mudi temu mlademu svetu. Malo bi se pogovoril, pot bi bila za polovico krajša.«

Ni pomislil, da se je Meta raje pomenkovala z Luko, ki jo je čakal na ovinku.

»K maši zvonim, k maši zvonim —«

je še vedno pel zvon. Košir je stopical proti vrhu, malo se je kregal nad sedanjo mladostjo, malo godrnjal nad vročino, malo si je brisal pot s čela in je nazadnje le prišel na vrh.

»Kaj pa zdaj poješ? Saj pravim, da je vroče. Poglej, tam je Snežnik, tam Nanos — jasno je, kakor bi nebo polizal. — Kaj poješ, sova? I, seveda boš umrl, vsi bomo šli.«

In, bolj ko se je stari jezil, bolj je pel zvon:

»Umrl bom, umrl bom.«

*

Po maši je sedel stari Košir v krčmi med možmi. Navada je taka, da hodijo vašcanje po maši k »birtu« pokušat pijačo, hvalit kuharsko umetnost Robičeve Katre in modrovat.

»To pa pravim, huda je danes po svetu. Včasih smo hodili v Ameriko, danes pišejo, da tudi tam ni nič.«

»Kaj boš ti, ki imaš še dolarje!«

»Kdo pa pravi, da jih imam še kaj? Misliš, da mi izvirajo na skednju?«

»Dolga le nimaš, kakor ga imamo drugi.«

»Bolj sem garal, kakor katerikoli izmed vas.«

»Vsi smo garali, kaj imamo od tega?«

»To pa rečem: Nobenemu nič več ne verjamem, naj pride Peter ali Pavel s svojo politiko.«

»Kako so nam obljubljali cesto pred volitvami!«

»Saj!«

Stari Košir je migal s svojo suho brado in grizel meso, pa ga ni mogel zgristi.

»Katra, kako pa zadnje čase kuhaš? Meso je žilavo, da nikoli tako!«

»Stari ste oče, zob nimate več, da bi grizli.«

»Viš jo, kako se izgovarja! — To pa tudi jaz rečem, gospodi je za kmeta samo takrat, kadar so volitve.«

Zelo dobro se mu je zdelo, da so mu možje pritrdili tudi zdaj, ko je že zdavna za starega pri hiši.

»Osemindvajset tisoč goldinarjev smo dobili pred vojno, ko smo postavljali cerkev. Katera fara pa ima tako, kakor je naša?«

»Šola se nam podira.«

»Če si nočeš razbiti glave, se v šoli ne smeš zravnati.«

»Hlev, pa ne šola.«

»Kaj nam je treba šole! Mene je učil župnik, mojega očeta tudi, pa bo še teh tristo paglavcev naučil.«

»Brati in pisati pa le ne znaš, Jalen.«

»Počemu mi bo?«

»Zato pravijo, da smo hribovci telebani. Nič ne vemo. Vsak nam lahko natveze, kar hoče.«

»Ker ne znamo brati ne pisati, kakor se spodobi.«

»Hvalimo boga, da je tako. Mašne bukve znamo na pamet, kar nam je treba vedeti, nam povedo gospod na prižnici.«

Stara Polona, ki je vsako nedeljo sedela v gostilni, se je zelo razgrela. Bila je samostojna ženska, imela je svoj poklic in vsi so bili navajeni, da je moževala. Njena modrost je slovela še po okoliških farah. K njej so se zatekali v vseh boleznih in težavah. Še tem mladim gospodarjem, ki so sedeli z njo za mizo, je pomagala na božji svet.

»Le mene poslušajte! Gospod imajo prav, ko se branijo šole. Še v vsako vas je prišel s šomoštrom špetir, nikari z učiteljico, ki je povsodi samo v slab zgled.«

»Jaz pa le pravim, da ti nič ne veš, Polona, in da govoriš po svoji babji pameti; šola je prva reč, če hočemo na svetu kaj počet'«

»Dobro si povedal, Amerikanec, tudi jaz tako mislim. Če ne bomo ničesar znali, nas bodo zmeraj vodili za nos.«

»Saj, sami moramo vzeti svojo reč v roke!« se je oglasil Košir.

»Kaj, tudi ti se boš vame vsajal, Košir? Ti si svojo reč že dobro vzel v roke. Ves grunt si zapil, zdaj bi menda rad še celo vas in vso deželo!«

Polonin strupeni jezik je dobro pogodil. Nazadnje je večina le sklenila, da šola ni potrebna. Za letos bodo že še streho podprli, da se ne bo zrušila.

»Gospod že vedo, kaj nas učijo. Srečni bomo samo toliko časa, dokler bomo živeli v božji milosti.«

»Kaj pravite, možje, ali smo srečni ali nismo?«

Amerikanec se je široko zasmel.

»Neumna baba si, Polona, naj te človek dene kamor hoče.«

»Ali mi boš tiho! Da bo mene takle zmerjal? Svojo Lizo raje malo poglej, sramota je za vso vas.«

»Kakšna sramota neki? Najlepše dekle je v vsej fari; zato se jeziš, ker si stara in grda kakor smrtni greh.«

Zdaj je bilo Poloni preveč, plačala je svojo juho, kos mesa si ji zavila v papir in do vrat zmerjala krčmarja.

»Lepa reč, Robič, da hodijo v tvojo hišo taki nekrščanski ljudje.«

Užaljena je odšumela skozi vrata.

Kmalu so se odpravili tudi možje; zvonilo je poldan. Le nekaj mladih fantov je obsedelo na drugem koncu sobe. Pri veliki mizi je ostal samo stari Košir, zvrčal je kozarec za kozarcem, kimal nad mizo in mrmral:

»Kaj pravi Katra? Da nimam zob? Da sem star? Kaj pa sploh vedó ženske!«

*

Tudi fantje so že odšli. Košir je še vedno sedel za mizo in pil. Zdaj je kimal, zdaj si je katero zapel, zdaj se je glasno razgovarjal s samim seboj. Gledal je predse, misli, ki so preje počivale globoko v srcu, so privrele na dan in se zlivale v samogovore.

Oživali so pretekli dnevi in zamislil se je vanje. Kje je bila zdaj kmetija, ki jo je nekoč prevzel od očeta? Kje je bila domačija, očetovo veselje in ponos, kje zemlja, ki jo je že stoletja pojil znoj njegovih očetov? Njihove roke so preoblikovale pusto goščavo v rodovitno zemljo.

On pa je lastni rod pognal s te zemlje. Najpreje je šel les, potem senožet, živina, njive. Popival je, dokler ni pred durmi zapel boben. Megleni prividi preteklosti in sedanjosti so se spajali, iz njih je vstajala jasna zavest o izgubljenem življenju. Zalival jo je z žganjem. Nazadnje je prišel krčmarjev hlapec, položil je starega na klop, ga pogrnil z odejo in ugasnil luč.

Tako se je godilo že štirideset let.

Vedno znova je Košir prisegal, da ne pojde več pit. A doma je bilo naenkrat prazno, pusto, kamor je pogledal, so bili tuji obrazi in bil je sam. Iskal je opore zdaj pri tem, zdaj pri onem, razgovarjal se je z ženo in s sosedom, utešitve ni bilo. Nekaj ga je gnalo in vznemirjalo. Želel si je po svetu. Prišel ni nikdar delj kakor do Robičeve krčme. Ostal je tam tri dni ali delj, dokler ni zapil vse do zadnjega vinarja in mu tudi Robič ni hotel več dajati na kredo.

Drugega dne je prišel v gostilno kmet Boštjan. Ni se ustavil ob Koširjevi mizi. Sedel je v drug kot, delal se, kakor bi ga ne videl. Stari, ki mu je vino poostrilo občutljivost, je dobro čutil, da nalašč ni prisedel k njemu, da se ga sramuje in noče, da bi ga prištevali v njegovo vrsto. Sedel je pri svojem kozarcu, vrtel ga je s palcem in kazalcem, kakor bi se mogla na njegovem dnu prikazati uteha. Pošasten občutek samote se mu je plazil po hrbtu navzgor. Vino mu je vzelo poslednjo oblast nad seboj. V kozarec in na mizo so padale debele solze.

Kakor aprilsko vreme se je menjavalo njegovo razpoloženje. Premislil si je. Prijel je svoj kozarec in ga nesel k sosednji mizi, prisedel je in zbadal:

»No, kako si pa šteman, da nikoli tega! Držiš se kakor kak škric.«

»Ne maram otrobov vezati!«

»Ti, kaj pa tvoj fant, ali je že kaj doštudiral?«

Pičil ga je tam, kjer je bil Boštjan najbolj občutljiv. Sin mu je že v drugič padel v latinskih šolah.

»Kaj pa tebe briga ta reč?«

»Zanima me.«

»Svoj grunt deni v red, če moreš. Nazadnje boš sinu še to bajto zapil.«

»Da le tvoje ne bom —«

Boštjan je jezen plačal in šel.

»Zdaj mi bo pa zadosti. Zakaj ne mirujete? Vse goste mi boste prepodili!«

»Koliko si pa star, da tako govoriš z menoj?«

»Me nič ne briga. Vedite se kakor je prav!«

Krčmar je odšel iz sobe, Košir je prenesel frakelj spet v svoj kot.

»Jej, kako govori ta birt z mano! Za šemastega me ima.«

Pel je z zateglim, trepetajočim glasom, dokler ga ni prišel Robič mirit.

»Na peč lezite, oče, pa zaspite.«

Starega je tresla mrzlica, zato se je res skobacal na peč. Legel je na trebuh, položil glavo na roko in dremal. Sem in tja je zaklical:

»Birt, daj še pijače.«

Še vedno ga je treslo.

»Vidiš! Košir, smrt te išče po grobu.«

Zasmejal se je široko, kakor bi bil povedal samemu sebi dober dovtip. Obraz se mu je vedno bolj kremžil, čedalje tegobnejši je bil:

»Nikomur nisi več potreben, stari, vsem si napoti! Še temu birtu, ki mu plačuješ zelenca.«

Zamahnil je z roko, se obrnil na hrbet, potisnil klobuk na oči in zasmrčal.

Spet se je zganil. Njegovi samogovori so bili zdaj razločni, zdaj jih je bilo samo mrmranje.

»Otroke pestujem. Drva pripravljam. Pa pravijo, da nisem za nobeno rabo.«

*

Zvečerilo se je in v krčmo so prihajali ljudje. Posedli so okrog miz in predli svoje pogovore.

»Ti, Janez, pravijo, da nisem za nobeno rabo. Otroke pestjem, drva pripravljam.«

Svoje vodene, otroško plahe, žalostne oči je Košir uprl v Janeza. Morda je slutil vnaprej, da je njegovo upanje goljufivo. In vendar je trepetal v njem vsak živec, da bi sosed potrdil samo eno, revno, nezatno besedo, da še ni star, da ni še vse izgubljeno, da je še čas.

Ta peč, ta soba, vsi ti ljudje so mu bili nenadoma tako domači, tako dragi. Zlezal je s peči, naravnost k Janezu je krenil, položil mu je roke na ramena:

»Janez, pravijo, da nisem za nobeno rabo. Otroke pestjem, drva pripravljam...«

Janez je nejevoljno zmajal z rameni, otrešel se je Koširjevih tresočih se rok.

»Pijan si, Košir.«

Koširju je bilo, kakor bi ga udaril po glavi. Noge so se mu šibile. Vendar se je premagal, nasmejal se je in je sedel na klop k možem.

Saj je bil doma iz iste vasi, kakor oni, saj so skupaj živeli, skupaj delali.

Oni niso zapili domačije.

Sedel je med rodnimi brati, vedel je za veselje in žalost slehernega izmed njih. Zdelo se mu je, da je le del njegovega lastnega življenja, le del njegovega lastnega srca. Zdaj mu je odleglo, zdaj ni več sam, med tovariše je prišel. Prisluhnil je.

»Drva so čedalje cenejša, ne velja jih prodajati.«

»Saj še za rezan les ničesar ne dobiš.«

»Res je,« se je vtaknil Košir.

»Boš kaj prodal, Košir?«

Bergant se je široko zasmejal, ker je dobro vedel, da nima Košir ničesar, kar bi mogel prodati. Vsi so se mu posmehovali. Bil je kakor gobavec med njimi. Izobčenec v vasi in na svojem domu. Takrat ga je obšla misel:

Če bi zdajle pri priči umrl, bi rekli vsi: čas je bil. Saj ni bil za drugo rabo.

To je bilo vse.

Kljubovalno je vstal, plačal in vzravnano odšel. Na pragu je postal, se zmagoslavno ozrl pa vaščanih:

»Ho, danes me še ne bodo nesli —«

Tedajci mu je glava spet zlezla med ramena, naenkrat je bil spet ves sključen in star; tiho je pristavil:

» — jutri pa Bog vedi, kako bo.«

Na nebu so žarele zvezde in se niso ozrle na ubogo, zavrženo človeško kreaturo, ki je stala na pragu.

Zunaj je cvetela pomlad in se ni zmenila za to, da je nekdo, sam in poražen stopal v noč.

Z A P I S K I

NOVO DELO O SVETOVNI VOJNI*

(Konec)

Vojno je zakrivila predvsem osamljenost Nemčije ter njena skrajno nervozna in kljubovalna politika. Zakrivili pa sta jo tudi še dve veliki zmoti evropskih držav. Prva zmota je bila upanje, da je mogoče vojno lokalizirati. Tako je na primer jasno, da bi Nemčija nikoli ne tvegala vojne napovedi, če ne bi trdno verovala v angleško nevtralnost. Ko je angleški ministrski predsednik sir Eduard Grey tik pred avstrijsko napovedjo vojne Srbiji zahteval od Avstrije, naj »tako, ko zasede Beograd, razloži svoje zahteve«, je Bethmann-Hollweg iz strahu pred novimi komplikacijami priporočal Avstriji popustljivost. Toda za njim je bil nemški generalni štab, ki mu je že vnaprej onemogočil njegovo akcijo in Bethmann-Hollweg se je vdal brez prigovarjanja. »Edino sredstvo za ohranitev Avstrije je, da tvegamo svetovno vojno.«

Drugo, še usodnejšo zmoto pa je zagrešil nemški generalni štab, ki je mislil, da je v tej vojni možno izvojevati skorajšnjo odločitev. Zmota vseh generalnih štabov in vseh zunanjepolitičnih uradov Evrope je bila v njihovi nadi, da je sploh mogoče zmagati v dobresednem smislu besede. Po prvih ofenzivah v avgustu je bilo jasno, da je vojna prenehala biti vojna v dosedanjem smislu, ter da se je razvila v »integralno vojno«, v »la guerre d'usure«, »Materialkrieg«, kjer igrajo poleg vojaških vedno važnejšo vlogo docela novi tehnični, gospodarski, finančni in socialni momenti. Za to komercializirano buržuazno vojno je značilno, da sta si stali v prvem trenutku nasproti dve izraziti mediokriteti, in sicer vrhovna poveljnika obeh armad, Moltke in Joffre.

Nemški strateški načrt grofa Schlieffena, ki je bil šef nemškega generalnega štaba do leta 1905., je polagal posebno važnost na desno krilo, to je na kršenje belgijske nevtralnosti, oziroma belgijske suverenitete. V naglem pohodu desnega krila preko belgijskega ozemlja je ležala odločitev francosko-nemškega spopada in do neke mere vse svetovne vojne. To so tudi v celoti potrdili dogodki, čeprav so se vršili povsem drugače, kakor pa sta pričakovala tako nemški kakor tudi francoski generalissimus. Joffre kakor Moltke sta napravila vsak po eno usodno napako, prvi principiarno, drugi pa taktično, in te so v strategiji navadno večjega pomena. Joffre je računal le z delno kršitvijo belgijske suverenosti, ker je menil, da Nemci ne bodo hoteli do skrajnosti izzvati niti Angležev (ki so bili

* (Renouvin: La guerre mondiale. Paris 35. Alcan. 630 strani.)

vseh zadnjih sto let največji zagovorniki belgijske nevtralnosti), niti Belgijcev samih. Tako je pričakoval glavno ofenzivo od vzhoda in ne od severa. Moltkejeva napaka pa je bila v njegovem očitnem pomanjkanju smisla za riziko. Namestu naglega pohoda desnega krila, ki naj bi se izvršil nemara celo preden bi vstopile v akcijo angleške čete, se je Moltke odločil rajši za »sigurnost« in za odlašanje. Tako je zadnji hip pred odločilno bitko dvakrat oslabil severno fronto, ker je moral ojačiti alžasko in rusko fronto, ki sta bili razmeroma manjše važnosti. V trenutku, ko se je pokazala potreba po ojačenju obeh teh front, bi moralo severno, tako imenovano »desno krilo«, neglede na vse ostalo že prodirati proti Parizu. Kajti v usodi Pariza je bila tudi usoda svetovne vojne.

Leta 1903. pravi Moltke o samem sebi: »Za vrhovnega poveljnika sem preveč premišljen in prevesten. Nimam tistega daru, da bi vrgel vse na eno kocko kakor veliki vojskovodje, Napoleon, Friderik II. in moj stric.« To so prav iste lastnosti, zaradi katerih je Moltke enajst let za tem propadel. Morda je v tem priznanju neka diskretna veličina. Vendar sodi vprašanje take veličine bolj v kakšno biografijo kakor pa v zgodovino. Kaj naj trdimo o vseh drugih vojskovodjih svetovne vojne, na primer o Nivellemu, ki »buta z glavo skozi zid«, ali pa na primer o Petainu, ki pravi »da počaka rajši na ameriške dolarje« in končno z njimi tudi uspe. Kako naj sodimo o Ludendorfu, ki po dveletnem obupavanju prisili antantne sile na kolena, ter si še naslednji hip iz neke nerazumljive trme zaigra vse šanse. Kako naj si razlagamo njegove živčne napake optimizma zadnje dneve tik pred polomom?

Pomanjkanje smisla za riziko je značilno tudi še za ves nadaljnji potek vojne, ki je potekala v znamenju vedno večje razkrojenosti. Zdi se, da so bili vedno novi načini vojevanja, vedno nove vrste orožja, vedno novo povečevanje front, blokade, gospodarske vojne in finansirane revolucije le beg pred končno odločitvijo, ki je morala končno pasti le tam, kjer se je vojna dejansko pričela, to je ob Marni. V tej komplicirani vojni, ki že davno ni več vojna v pravem smislu besede, dobi tudi strategija čisto nov smisel. Moderni vojskovodja mora računati z najrazličnejšimi psihološkimi, socialnimi, političnimi in pred vsem gospodarskimi činitelji, na katere osebno ne more vplivati in ki često že vnaprej nevtralizirajo problem hrabrosti in problem njegove veličine. Od tod tudi dejstvo, da v svetovni vojni nismo imeli nikakih »velikih« vojskovodij, pa tudi nikakih pravih zmagovalcev. Edini pravi zmagovalec v tej vojni je bil puritanski in človečanski ameriški kapital, ki je igral vse do poslednjega trenutka vlogo svetohlinskega in nad vse previdnega mirovnega angela. »Amerika se za nobeno ceno noče zaplesti v ta konflikt. Mi smo danes med belo-kožci edini veliki narod, ki se še ne vojskuje. Poseči v vojno, bi pomenilo zagrašiti zločin proti civilizaciji.« To so ameriške uradne izjave, ki jih je dal polkovnik House, desna roka predsednika Wilsona, januarja leta 1917.!

Po prvih neuspešnih ofenzivah je postala vojna le še en sam boj za surovine, ki so potrebne vojni industriji, za ukrajinsko žito, za romunski petrolej, za vojne kredite itd. V tem znamenju se je vršila tudi vojna za Dardanele, ki naj bi zagotovila redno in varno preskrbo Rusije z antantnim orožjem in tehničnimi sredstvi. Kako važno vlogo imajo v vojni gospodarski in tehnični činitelji, lahko razvidimo iz dejstva, da je bilo celo v Rusiji sami veliko pomanjkanje hrane, in to zaradi nezadostnih

prometnih sredstev. Na tem problemu je propadla — to je slišati nekam paradokсно — tudi končna Ludendorfova ofenziva na zapadni fronti. Nemci so morali še tik pred premirjem, to je v trenutku, ko je bil vsak vojak na zapadni fronti naravnost dragocen, vzdrževati v Ukrajini malone dvamilijonsko armado, da bi si tako zagotovili redno dobavo žita.

Največja vloga v tem »Materialkriegu« je pripadala kajpada nevtralnim državam, Španiji, Švici in skandinavskim državam, katerih nevtralnost je neenkrat visela na nitki. Vendar je ta nevtralnost koristila tem kakor onim. Tako so na primer rabili Angleži Švedsko predvsem za svoje kurirje, ki so jih pošiljali v Rusijo. Skandinavske države so zalagale z materialom antantne države in Nemčijo. Tako se je švedski izvoz v Nemčijo leta 1915. v primeru z letom 1913. potrojil. Še večji zaslužek pa nudijo Švedom Angleži, kajti že naslednje leto je na angleški pritisk ta izvoz padel zopet na polovico. Preko skandinavskih držav in preko Švice so dobivali Nemci antantno, antanta pa nemško blago. Ta izmenjava se je vršila včasih celo brez posredovalcev, to je direktno iz nemškega na francoski teritorij in narobe.

Eminentno gospodarskega značaja je bila končno tudi podmorska vojna, katere cilj je bil z motnjami v preoceanskem prometu povzročiti obubožanje Anglije glede prehrane in glede sredstev, ki so potrebna za dolgotrajno vojno. »Uničiti moramo trgovsko mornarico svojih sovražnikov, ne pa njihovo vojno mornarico!« Podmorska vojna, ki je ovirala ameriške dobave antantnim državam, je bila tudi edini pravi vzrok ameriškega vstopa v vojno.

Motivi za ameriško intervencijo so različni. Kot neposredni povod navajajo Amerikanci med drugim tudi znamenito afero s Zimmermannovim pismom, v katerem Nemčija obljublja Mehiki izdatno finančno podporo, če bi ta v primeru ameriške intervencije napadla Ameriko. V resnici so velike ameriške banke, zlasti Morganova — med tem ko je bila Nemčija navezana skoro izključno samo nase — vso vojno na lastni riziko zalagale antanto in njene zaveznike z ogromnimi vojnimi krediti. Ti krediti so bili v veliki nevarnosti, da v primeru nemške zmage zamrznejo.

Drugi, nič manj važen vzrok pa je bil v obnovi nemške podmorske vojne, ki jo je Nemčija v strahu pred ameriško intervencijo in na številne opomine iz Washingtona ponovno ustavila ali vsaj poizkušala omejiti. V obnovi te vojne pa je videla sedaj svojo poslednjo karto. Jeseni leta 1916. je nemški generalni štab akceptiral mnenje pomorskih strokovnjakov, da je mogoče s podmorsko vojno in popolno blokado Anglije s podmornicami doseči mir v šestih mesecih. To bi sicer razžvalo vojno napoved Zedinjenih držav, vendar bi bila po njihovem računu kljub temu v trenutku, ko bi Amerika dovršila svoje vojne priprave, vojna že končana. V šestih mesecih bo Anglija sestradana. Tu je Nemčija zagrešila nepopravljivo napako v podcenjevanju moči ameriških financ, oziroma ameriškega zaupanja v svoje kredite. Nemške podmornice so čisto po programu od prvega februarja 1917. dalje redno vsak mesec potopile povprečno pol milijona ton sovražnega ladjevja, tonaža, ki so jo ameriške in angleške ladjedelnice s pomočjo novih kreditov z lahkoto nadomeščale. Spričo teh neizčrpnih virov je bila preskrba antantnih držav kljub vsem neizmernim žrtvam zagotovljena. Ameriki je uspelo prepeljati v Evropo milijonsko armado. Če pomislimo na ta brezupen boj nemških podmornic proti neusahljivemu ameriškemu finančnemu kapitalu, lahko trdimo,

da je dobršen del tako imenovanih in danes tako dvomljivih vojnih posojil splaval na morsko dno. Nemški pomorski veččaki pa so napravili še drug napačen račun v prečenju učinkovitosti in izdržnosti tega orožja. Znano je, da ima podmornica nenavadno občutljivo konstrukcijo in da mora po vsakem večjem raidu nemudoma v ladjedelnico v popravilo. Od 150 podmornic, s katerimi je stalno razpolagala Nemčija, jih je bilo 50 stalno doma, med tem pa so postajale tudi ostale zaradi prekomernega izčrpanja vedno nerabnejše. Usoda nemške podmorske vojske in s tem nemškega poraza v svetovni vojni je postajala vsak dan nezogibnejša.

Ko preberemo to ogromno delo, nas nehotе obide nekakšen občutek praznote in sami ne vemo, kje naj se čudimo in kje naj se pričnemo zgražati. Poslednja vojna je bila najostudnejša, najstrahopetnejša in morda prav zato najstrašnejša v zgodovini. »Toda vojna je polna kontrastov,« pravi Renouvin. »Razdražila je do skrajnosti najlepše in najgrše človeške strasti, ogrožala je civilizacijo, hkratu pa je dala največjo pobudo za znanstveni in tehnični napredek. Njen vzmet je bilo sovraštvo med narodi, vendar je prav ona zbudila željo po novem družabnem redu.« Tako bo vse, kar bo v bodočih desetletjih ustvaril človeški duh, bolj ali manj še vedno koreninilo v tej vojni, »s katero se je pričelo«, kakor pravi Thomas Mann, »toliko stvari, ki so se komaj nehale pričenjati.«

Peter Donat

JANKO LAVRIN O OSKARJU WILDEU

V Londonu je izšla v založbi Stanley Nott nova zbirka Lavrinovih esejev pod naslovom »*Aspects of Modernism. From Wilde to Pirrandello*«. Ti eseji so izhajali že po raznih angleških revijah in so izšli sedaj še izpopolnjeni, tako na primer tudi članek »Seksus in Eros« (Rozanov, Weininger, Lawrence), ki smo prinesli v ekscerptu v avgustovi številki po »*The European Quarterly*«. Ker nameravamo objaviti po možnosti še nekaj esejev iz te zbirke, prinašamo danes esej o Wildeu, ki je ne samo med najboljšimi, marveč tudi prvi po vrstnem redu in služi za nekakšno izhodišče vseh nadaljnjih razpravljanj.

— Oskar Wilde nas spominja na tiste vrste ljudi, ki učinkujejo na nas, ko jih prvič spoznamo, tako, da pri vsakem nadaljnjem srečanju samo tem bolj spregledamo svoje prenačljeno občudovanje. Če ponovno preiskujemo njegovo delo, smo naravnost ogorčeni, da najdemo v njem toliko duhovitosti namestu modrosti, toliko živahnosti namestu življenja in toliko iskreče se izumetničenosti namestu umetnosti. Wilde ima srečne intuitivne trenutke, poln je paradoksov, ki se včasih bleste kakor kristalne puščice. Toda kljub temu pričenjamo, čim bolj občudujemo njegovo spretnost in njegov površni čar, tem bolj sumiti, da ni, četudi briljantno pravilen v nepomembnem, morda nič manj briljantno nepravilen v bistvenih stvareh. Konec konca se vprašamo, kako je mogoče, da človek z velikim umetniškim darom in čudjo ne more postati resnično velik niti v umetnosti, niti v življenju in ostane v obojem amater.

Njegovo pomanjkanje značaja in moške, stvariteljske hrbtenice nam le deloma pojasnjuje to dejstvo. To pomanjkanje nam osvetli njegov eklekticizem, njegovo epikurejsko igračkanje z važnimi stvarmi, pa tudi nje-

govo oboževanje površine. Nadaljnje pojasnilo pa nam vsaj v neki meri nudi splošno dekadentsko ozračje, čigar občudovalec in žrtev je bil.

To ozračje, ki je bilo tako pomembno v predhodni književnosti te dobe, bi lahko najbolje označili kot romantiko brez prepričanj. V njem nahajamo vse poteze romantične miselnosti, roko v roki s popolnim pomanjkanjem vsake romantične vere. Romantika je šla z večjimi ali manjšimi neugodami skozi trezni pozitivizem, skozi dobo materializma in skepticizma, po drugi strani pa skozi tako imenovani Zolajev eksperimentalni roman. Če je sto let preje romantični odpor proti stvarnosti imel za posledico poudarjanje subjektivnega jaza, je ta jaz sedaj komaj še vedel, kaj naj počne s samim seboj, da bi se docela ne razpršil. Bil je izpodkopan po znanstvenem determinizmu (dednost, okolica in gospodarski činitelji). Bil je docela razkrojen in veljal je le še za nekakšno vsoto poželenj, vtisov in čuvstev brez vsakega stalnega jedra in čutil se je ogoženega od znotraj in od zunaj. Ni torej čuda, če so se ti moderni pogumneži zakopali za porušene romantične zidove ter se borili za svoj jaz in to pretežno s pretiranim in histeričnim uvaževanjem samega sebe.

To poveličevanje samega sebe ni bilo znamenje vere ali moči, pač pa le njihovega strahu. Zato je postajalo tem večje, čim večja je postajala grozeča nevarnost. Toda ta napetost je kmalu dosegla višek, preko katerega ni bilo moč dalje: jazu ni preostajalo nič drugega, ko da premaga samega sebe, ali pa se umakne v svoje poslednje dekadentsko pribežališče. Ker se mu ni posrečilo niti prvo, niti drugo, je bil v nevarnosti, da se obrne proti samemu sebi in se razkroji, kljub vsem barikadam, za katere se je skrnil.

*

Poučno je zasledovati borbo za »jaz« v moderni zavesti. Baudelaire, na primer, je našel uteho celo v nečimerni izključnosti svojih osebnih grehov in si je prizadeval, da bi jih prikazal drugačne kakor pa so grehi zaničevanega filistra. Ali pa vzemimo Nietzscheja, tega dekadentnega genija, ki se je skušal zdraviti v lastno filozofijo o nadčloveku in je kljub temu padel s svojih zarathustrovskih višin v divje poveličevanje samega sebe v »Ecce homo«, ki meji že na popolno blaznost, ki mu je sledila.

Bolj pasivni dekadenti pa so upali, da se bodo rešili iz te zagate (kakor so delali nekateri njihovi predhodniki v prejšnjih desetletjih) s pomočjo nekakšnega obrabljenega misticizma, ali pa morda celo tako, da se še pravočasno predajo avtoriteti rimsko katoliške Cerkve. Drugi so hiteli delati iz lepote nekakšno religijo. Drugi pa so zopet menili, da se bodo rešili, če se vrnejo v »podtalno« življenje, ali pa v misterij spolnosti, kakor na primer Rozanov ali pa D. H. Lawrence.

Če je romantično gibanje v začetku preteklega stoletja odkrilo nove svetove v človeku in v umetnosti, je moderna občutljivost koncem istega stoletja raziskala te svetove v njihovih najnepristopnejših koticah. To na novo odkrito vsebino je bilo mogoče izraziti z novo literarno tehniko in zadnji dve desetletji sta napravili pravo revolucijo v tem pogledu. Avtorji, ki so morali kljubovati najhujšim konfliktom v svoji notranjosti — kakor na primer Nietzsche in še pred njim Rimbaud — so bili često najdrznejši reformatorji sloga in jezika.

Poleg teh borcev pa imamo še celo vrsto epigonov, ki so si vedeli prilastiti in celo izpopolniti moderne metode brez posebnega iskanja in trpljenja. Neizogibna literarna čreda, ki koketira z gibanji, kajpak ne

pride v poštev. Toda neglede na te poslednje, ustvari vsako pomembno gibanje posameznike, ki imajo zelo spreten umetniški temperament, ki pa je brez notranjega bogastva velikih ustvarjalnih umetnikov. Ti ljudje ločijo izraz od izkustva in so tako le posnemovalci. Toda v najboljšem primeru kažejo dovolj profinjenosti, okusa in neke vrste sterilne uglajenosti, da lahko pozabimo celo na njihovo pomanjkanje izvirnosti. V tem smislu, da, predvsem v tem smislu je Oskar Wilde eden najvidnejših zastopnikov »dekadentske« dobe moderne literature. Čeprav nepomemben kot ustvarjalec, je vendar pomemben kot simptom. In zdi se, da je — to se čuje nekam paradokсно — pomembnejši za evropsko celino, kakor pa za Anglijo.

*

Kljub svojemu koketnemu individualizmu in svoji poplavi paradoksov, ki spominja na Nietzscheja, je Oskar Wilde pravo nasprotje filozofa nadčloveka. Nietzsche je pisal, da bi se boril in premagal svojo tragedijo, Wilde pa zato, da bi se ji izognil. Bil je premišljeno antitragičen. Od umetnosti je pričakoval nekakšno estetsko zatočišče, od življenja pa kvečjemu še prijetno urejeni videz, ki je bil združen z epikurejsko gonjo za novimi čuvstvi zaradi njih samih.

»Le plitvi ljudje ne presojujejo po videzu«, pravi lord Henry v njegovi »Sliki Doriana Greya«. — Pravi misterij sveta je vse vidno in ne nevidno... Iščite vedno novih občutkov. Ne bojte se ničesar. Novi hedonizem — to je tisto, kar potrebuje naše stoletje.«

Življenje, ki je zajeto tako le v svojih impresijonističnih momentih, izgubi svojo notranjo nit in svojo smer. Namestu uresničenja samega sebe tako le uživamo samega sebe, kar je v bistvu le neprestan beg pred seboj, beg v praznino. Neoviran od kakršnih koli moralnih vrednot in hkratu brez vsakršnega močnega ustvarjalnega gibala, je stavil Wilde svoj umetniški temperament v službo čiste in preproste čutnosti, na drugi strani pa v službo dekorativnega eklekticizma, zaradi katerega opažamo v njegovem delu številne vplive, kakor: od Ruskina in Walterja Paterja do Swinburna in Baudelaireja, od Andersena pa do Maeterlincka (v Salomi) in Huysmansa.

Toda vse, česar se je dotaknil, je pobarval s svojo površno eleganco, pa tudi s svojo duhovitostjo in svojim humorjem. Kajti če je bil kdaj kdo obdarjen s tema dvema darovoma, je bil to gotovo Oskar Wilde, čeprav je proti koncu zapostavljal humor in razvijal mesto njega svojo duhovitost. Pravi smisel za humor ni samo v dovtipnih in duhovitih paradoksih, marveč v tistem lahkotnem in vendar resnem odnosu do življenja, ki je »površno od globine« ter tako vsposablja človeka, da se lahko igra z vsem, celo s svojo lastno resnostjo. Ironija je največja takrat, kadar ima za ozadje praznoto, ki nas navdaja z ogorčenjem, humor pa je najboljši tedaj, če se igra z življenjsko aktualnostjo, ker jo smatra za nevažno v primeri z višjimi življenjskimi vrednotami. Če ločimo življenje od njegovih vrednot in smatramo te za nevažne, postane humor le duhovito govoričenje in paradokšno glumaštvo, kakor je bilo (in to po večini zelo zabavno) v Wildeovem primeru. Bil je brez globine in po vsej verjetnosti ni nikoli užil globokih radosti življenja. In vendar je prekipeval od brezskrbnega veselja nekakšnega literarnega Alkibiada ali parnaškega boulevardierja, nad katerim so bile Muze tem bolj presenečene, čim manj resno jih je jemal.

Wildeova veselost ni bila zmaga nad resnostjo, marveč beg pred njo. Bila je veselost lahkomišelnega zapravlјivca talentov, čuvstev in denarja, veselost človeka, ki živi preko svojih sredstev glede prvega, drugega in glede tretjega. Njegov prekanjeni zofizem le prepozorno zakriva njegovo skrito ravnodušnost napram vsemu, razen napram svojim »čuvstvom« in svojemu narcisizmu, zaradi katerega je moral vedno blesteti, biti vedno središče pozornosti in občudovati samega sebe skozi očala drugih občudovalcev.

Morda je zaradi tega celo v svojih spisih predvsem brezprimeren govornik, neglede ali ima pred seboj resnične ali pa zgolj namišljene poslušalce. Znal je splesti svoje misli in ideje tako spretno, da so bile videti verjetne, četudi niso bile niti malo prepričevalne. »Če hočemo preizkusiti stvarnost, jo moramo videti na napeti vrvi. Resnice presoјamo lahko le, če postanejo akrobati.« Toda njemu gre pred vsem za vrv samo, na kateri lahko izvaja svoje akrobacije in razkazuje svojo spretnost, ki je je toliko v njegovih »Intentions«, pa tudi v njegovih dramah, med katerimi lahko prištevamo »Bunbury« k najzabavnejšim modernim komedijam. Dejanje in teme so pri njem konvencionalne. Dialog je včasih preobložen z epigrami, vendar ni nikoli dolgočasen. Združujoč importirani francoski *esprit* s svojo lastno irsko živahnostjo in norost s svojimi zbadljivimi raketami, zna biti Wilde užiten celo takrat, kadar smo najmanj pripravljeni strinjati se z njim.

Kakor Bernard Shaw izvrača tudi on priznane ideje navznotraj, ne zato, ker so nepravilne, marveč zato, ker so priznane. Toda med tem ko Shaw z reformatorskim patosom često ovira umetnika v sebi, vse smeši in »ve vse bolje«, Oskar Wilde rajši s svojo lastno umetnostjo razvija brezskrbno nespodobnost večnega »paglavca«. Poleg »večno ženskega« in celo večno starodeviškega v obeh spolih imamo tudi nekakšno večno deškost. Nekaj prvin te večne deškosti očituje Wilde in morda tudi d'Anunzio. Oba vplivata na nas kot dvoje lahkomišljenih in vase zaljubljenih dečkov, s to razliko, da nima d'Anunzio nikakega humorja in igra nekatere svoje vloge z neko veličastno slovesnostjo, ki si je pri Wildeu niti misliti ne moremo.

*

Tako se mora Oskar Wilde zahvaliti za svoj pravi čar vsaj deloma dejstvu, da ni mogel nikoli jemati resno niti samega sebe, niti svojega dela. Celó kadar je napadal, je delal to tako, kakor bi se igral: čim bolj je zbadal, tam manj se je zdelo, da lahko rani. Njegovi napadi na viktoriјanski snobizem so bili včasih dovolj zlobni. Toda služili so mu pred vsem kot povod za norčavost in za smeh. Edino »poslanstvo«, po katerem je dejansko stremel, je bila nekakšna mešanica hedonizma in esteticizma, ki je najbolj pristojala njegovemu značaju, ali bolje njegovi neznačajnosti. Najbolj se je bal resničnega življenja, skušal se je izogibati njegovim zahtevam in izgovarjal se je na njegovo ostudnost, vulgarnost in pomanjkanje forme. Tako mu ni preostalo drugega, ko da je izpopolnil in se zatekel v ta »estetski« evangelij, ki stavlja umetnost pred življenje in nad življenje in, če je treba, tudi proti življenju.

Vse to nam priča ne samo o njegovem skitem strahu pred resničnostjo, marveč tudi o njegovi mržnji do življenja in narave v njuni nepotvorjenosti. Njegovi estetski predsodki (ki so po večini samovoljni) so šli tako daleč, da si je umil ustnice, ko je poljubil svojo nosno ženo, — dejstvo,

s katerim se je pozneje še pobahal pred svojim biografom Frankom Harrisom. Pojmoval je umetnost kot dekorativni kontrast življenju in resničnosti in jo je označil kot poduhovljeni protest proti surovostim narave, kot »naš ljubeznivi poizkus, da bi dopovedali naravi, kje je njeno mesto«.

Rezultat je bil končni larpurlartizem (»umetnost zaradi umetnosti«), ki ni priznaval dejstva, da bi bila tudi narava v svojem svetu lahko prav tako lepa kakor pa umetnina. Tudi je omejeval mnogovrstnost in lepoto le na en svet, to je na umetnost, kakor so jo formulirali esteti in fabrikanti lepote. Še en korak in dogmatični larpurlartizem, umetnost zaradi umetnosti, postane življenje zaradi umetnosti, ki skuša pretvoriti življenje samo v umetnost. To pojmovanje priznava življenje le v toliko, v kolikor ga lahko posili v Prokrustovo posteljo estetskih dogem in dekorativnih stilizacij.

*

Vse to bi bilo morda neizogibno v dobi, v kateri je umetnost prenehala biti organska funkcija življenja in se skuša tako od zunaj vsiliti življenju. Teoretično ta nauk ne zveni niti bolje, niti slabše kakor neštela drugih teorij — vse dokler ostane v mejah teorije. Dejansko pa povzroča zmedo svetov in vrednot.

Umetnost ima svoj lastni svet, ki je morda enakovreden, vendar pa neistoveten s svetom stvarnega življenja. Toda kakor hitro preneha črpati iz njega in ga ne rabi več za vir in hkratu za surovino, postane brezbarvna in bolečna. To pa še ne pomeni, da moramo zamenjavati oba svetova. Nasprotno, vsak tak poizkus nas vodi k nadomestkom in k potvorbam. Umetnost, ki smo jo iztrgali iz njenega sveta v dejanski svet, je le še žurnalizem v najrazličnejših nijansah. Stremljenje pa, ki sili življenje v svet umetnosti in ga hoče oblikovati po že pripravljenih formulah, ki nam jih narekujejo esteti, pa je še bolj ničevno. Kajti življenska umetnost je eno, življenje pa, ki se izpremeni v »umetnino«, nekaj povsem drugega. Namestu umetnosti dosežemo v tem primeru le dekorativno izumetničeno delo krojača, celo vrsto krink, afektacij in dandijskih poz.

Tako dandijstvo je bila značilna poteza fin de siècle, njegovi vzroki pa segajo še dalje nazaj, do Byrona, pa tudi do poznejših romantikov, kakor Gautierja, Mussetja, Meriméeja in Baudelaireja. Zlasti Baudelaire je tisti most, ki vodi od tod naravnost v mreže modernega dekadentstva. Združujoč svoj romantični odpor in svoj besni kompleks manjvrednosti z vizionarnimi in čuvstvenimi ekscentričnostmi svojega ameriškega polboga Edgarja Poeja, si je napravil iz svojega dandijstva kult in hkratu zatočišče. Njegov gnus do življenja kot takega ga je pripeljal tako daleč, da je nazadnje sovražil vse, kar je bilo resničnega, spontanega in naravnega.

Sentimentalno rousseaujevstvo (nazaj k naravi!) ter umetno in umišljeno dandijstvo sta po tem takem dva skrajna konca iste romantične zavesti. Ista nit vodi v čudnih vijugah od »*Emila*« preko Baudelaireja do »*Doriana Greya*«.

*

Oskar Wilde se ni nikoli poglobljal vase, bil je brez notranje rasti in čuta za nepretrgan in neizogiben napredek. Od prvih pesmi pa do svojega jetništva je bil dejansko prav tak amaterski dandy, prav tak brbljač,

dekorativni eklektik in epikurejski *arbiter elegantiarum*. Deloma zaradi svoje »deške« narave, deloma pa zato, ker sta mu bila življenje in uspeh naklonjena, je bil vsaj na videz povsem zadovoljen z usodo, vse dokler mu je nudila to, kar je od nje pričakoval. Sedaj tudi njegove želje niso šle preko sreče, ki je prihajala od njegove slave, njegove duhovitosti in njegove gonje za novimi čuvstvi.

Kljub temu so ga obhajale zle slutnje. Neenkrat je zaslutil, da vse to ni povsem v redu, da je njegov estetski obzir do samega sebe le borno nadomestilo za uresničenje samega sebe. To nam dokazujejo nekatera mesta v njegovih zgodnjih delih. Na primer njegova kratka pesem »Helas« je eden takih slučajnih utrinkov, v katerih je vsaj za hip jasno videl samega sebe.

*

Resnica je, da je bil Wilde kljub svojemu koketiranju z estetsko po-barvanim amoralizmom »onkraj dobrega in zlega«, prikrit moralist, v katerem so bili njegovi moralni nagoni bodisi zatrti, ali pa jim je pre-zgodaj zmanjkalo enakovredne volje in duška. Četudi si je prizadeval, da bi istovetil vest s strahopetnostjo, da bi označil moralo zgolj za navado in »poslednje pribežališče ljudi, ki nimajo nikakega smisla za lepoto«, vseeno ni mogel docela preskočiti skrite vezi med dobrim in lepim, ali pa zamižati, kadar se je zavedel, da mu primanjkuje prvega. Odtod tudi moralizujoča mesta v njegovih pravljicah, kakor so »Zvezdni otrok«, »Mladi kralj« ter »Ribič in njegova duša«.

Zadnja je še posebej zanimiva, ker je ribič Wilde sam. Kakor on, tako je tudi ribič ločil svoje srce od duše (to je dobroto od lepote) in je po-zneje trpel zaradi tega. Njegova duša, tako sproščena, je potovala po svetu in je v svojem iskanju novih čuvstev hladnokrvno počenjala zločin za zločinom. Vsa zgodba se here kakor Wildeova diagnoza samega sebe in kot predznak njegove katastrofe.

Manj jasna, toda subtilnejša je usodna nota, ki gre kakor rdeča nit skozi tkanino »Doriana Greya«, kakor pravi avtor v »De profundis«. V »Dorianu Greyu« je Wilde — kolikor si je pač upal — sondiral svoj estetski odnos do življenja, ki ga je na tihem obsodil. Obsodil ga je po moralnih načelih in to nakljub samemu sebi. To knjigo si lahko raz-lagamo kot nekakšno nehoteno moralno alegorijo. Prakticiranje lepote napravi Doriana končno za nekakšno potujočo zbirko grehov in brez-srčnih gorostasnosti.

Psihološki interes te knjige še povečuje dejstvo, da je bil Wilde sam nenavadno očaran od obeh estetov, Doriana in lorda Henryja, čeprav si v nekaterih skritih kotičkih srca ne more kaj, da ga ne bi odbijala. Toda ta čar je vendarle zmagal. Wilde ni bil sposoben, da bi se oproutil besed, ki sta mu jih šepetala na uho. Iz teh besed si je zgradil svoj dekadentski cvetličnjak, v katerem je vztrajal vse dokler ga življenje samo ni pri-sililo, da ga je zapustil in šel skozi strahotna izkustva, ki nam jih po-pisuje v svojih knjigah »De Profundis« in »Balada iz jetnišnice v Readingu«.

Ti dve knjigi sta svojstveni v njegovem delu, tako kot umetnini, kakor tudi kot dokument, kako je Wilde reagiral na svojo katastrofo. Tu nas ne zanimiva toliko njegov prosluli (homoseksualni, op. prev.) škandal sam po sebi, kakor pa dejstvo, da je njegova preizkušnja v ječi vse prehitro strgala vse estetske zastore in mu prikazala življenje v njegovi najsu-ro-

vejši in najokrutnejši obliki. Kakšen je bil ta udarec, je razvidno iz obeh del, v katera je položil mnogo daru in še tisto malo odkritosrčnosti, ki je je bil še sposoben.

Dve leti življenja v ječi mu je odprlo pogled za mnogo stvari in za njega samega. Sedaj je pojmoval umetniško življenje kot notranji razvoj samega sebe v nekem novem smislu. V umetnosti je videl znake globlje resničnosti, »zunanji izraz notranjosti«, »vtelešeno dušo«. Ugotovil je celo, da moramo, če hočemo postati res mi sami, premagati svoj jaz z ljubeznijo in sočutjem. Ječa je bila torej kriva teh samoobtožb v »De Profundis«. Kakor Rousseau v Izpovedih, tako tudi Wilde obtožuje samega sebe in prav s svojimi samoobtožbami skuša dokazati, da je bil v bistvu boljši človek, kakor pa se je zdelo. Tako napada svojo preteklost tem silneje, čim bolj si želi, da bi jo opravičil in da bi ga tudi mi opravičili. Nekatera mesta v tej knjigi so takšna, kakor bi jih bil napisal skesani Dorian Grey, ki namestu da bi raztrgal svoj portret, rajši sklene oprati svoje grehe.

Ceprav je v vsaki javni izpovedi neka koketnost, si je Oskar Wilde vendar enkrat iskreno želel, da bi bil iskren, ko je pisal to nenavadno dolgo pismo, ki je gotovo v neki meri napisano tudi zaradi založnika. Ista nota strčnosti in dobronamernosti prevladuje tudi v njegovi zasebni korespondenci te dobe. Zdelo se je, ko da hoče izrabiti svoj padec le za izhodišče novega razvoja, novega in polnejšega življenja.

Če bi bil njegov obup globlji, bi Wilde morda začel razmišljati o poti, ki jo je ubral Huysmans (to je v katolicizmu, op. prev.). Ali ne pravi v »De Profundis«, da gre vsak človek vsaj enkrat v življenju s Kristusom v Emaus? Toda, če je že kdaj mislil o taki poti, je mislil to le tako dolgo, dokler mu ni pošlo razpoloženje. Na tem razpotju pa si je premislil in se vrnil v Pariz...

Zadostovalo je, da je še enkrat prišel v dotik s svojimi nekdanjimi izkušnjavci in izkušnjavami, pa jim je zopet podlegel. Vrgel je v vodo vse sklepe in se prepustil »užitkom«, kakor jemljemo uspavalno sredstvo ali opij. Toda sedaj ni imel nič več občinstva, pred katerim bi lahko blestel in bil je oropan svojega glavnega ustvarjalnega gibala. Tudi ni bil več sposoben, da bi se vrnil k staremu površnemu esteticizmu. Spregledal ga je in ga pustil za seboj v ječi. Ni mogel več zbrati toliko moči, da bi se korenito izpremenil v samem sebi ter ustvarjal nova in notranje neizogibna dela, ki bi bila plod nove zavesti in novega človeka. Moral je ostati neploden. Njegova prezgodnja smrt v nekem zakotnem pariškem penzjonu je prišla v trenutku, ko ni imel več česa povedati.

Avtoriziran prevod iz angleščine. Prev. Peter Donat

FRANCOSKA LITERARNA REPUBLIKA IN ABESINSKI SPOR

Vojna med Italijo in Abesinijo je zanelila tudi vojno med francoskimi literati, med pripadniki desnice in pripadniki levece. Francoski intelektualci, zlasti pa francoski pisatelj, živi rad zaprt v svoj »slonokoščeni stolp«. Zvečine se ne meni za politična in socialna vprašanja, stoji daleč ob strani političnih borb, po navadi ni organiziran pristaš političnih skupin. Vendar kljub temu ne more zatajiti v sebi Francoza, ki je po

svoji naravi zelo občutljiv in naglo reagira na vse take politične spore, ki po svojem obsegu ali globini zadevajo občječloveško moralo. Najlepši primer za to potezo v značaju Francoza je Dreyfusova afera; tedaj so stopili v politično areno skoraj vsi pisatelji in intelektualci in Dreyfusova afera je bila med njimi kot neprehodna ločnica: za Dreyfusa, proti Dreyfusu. Znano je, da sta za Dreyfusa nastopila Anatole France in Zola s slovitim »J'accuse«. Vse to pa je bilo možno le, ker se je Dreyfusova afera tako razmahnila, da je prestopila meje politike ter postala zgolj človeško, moralno vprašanje. In v takih trenutkih francoski intelektualec in pisatelj ne poznata oklevanja.

Zadnji mesec pa je italijansko-abesinska vojna zdramila francosko literarno republiko. Znano je, v kakšnih škripcih je Francija zaradi italijansko-abesinsko-angleškega spora. Med Italijo in Anglijo niha in Laval se ne more odločiti ne za Italijo, ne za Anglijo. Za francosko javnost, ki je politično in svetovnonazorsko zelo zavedno opredeljena v »gauche« in »droite«, v levico in desnico, pa je abesinsko vprašanje zadobilo obliko ne več zgolj političnega, ampak moralnega vprašanja. Levica je za človeške pravice in za Anglijo; desnica je za pravico močnejšega nad slabejšim, za režim autoritete, fašizma, in torej za Italijo. V tem sporu, ki pretresa ves narod, pisatelji niso ostali nebrižni, marveč so vneto in bojovito stopili na bojno torišče. In danes si sovražno stojijo nasproti desničarski in levičarski pisatelji. Desničarski je pisatelj, ki je za Italijo, levičarski, če je za Anglijo. Prvi so se oglasili z manifestom desničarski pisatelji s Henrijem Massisom, katoliškim kritikom, na čelu. V svojem manifestu pravijo, da predstavljajo edino pravi izraz francoskega duha. A če ta manifest desničarskih francoskih pisateljev očistimo vseh fraz, tedaj vidimo, da zagovarja sledeče programatične točke: 1. vojna je opravičljiva; 2. sankcije pomenijo vojno; 3. fašizem je istoveten z zapadno civilizacijo; 4. angleške koristi, antifašizem in komunizem so se zvezali, da bi uničili velesilo, ki predstavlja red in ohranitev zapadne civilizacije; 5. poklati Abesince ni isto kar poklati belokožce; 6. Zveza narodov pomeni vojno. — Ta manifest so podpisali vsi desničarski pisatelji, med njimi Henri Massis, Charles Maurras, Léon Daudet, katoliški ideolog Gabriel Marcel, Henri Béraud in drugi.

Posledica tega manifesta je bil odgovor levičarskih pisateljev, ki skušajo odgovarjati zgolj z moralnega vidika, odrekajo desničarjem pravico, govoriti kot predstavniki pravega francoskega duha, se bore proti pojmovanju človeka, zapadne civilizacije in proti neenakosti ras, ki o njih govori Massisov manifest. Poleg tega izražajo zaupanje v Zvezo narodov in izjavljajo, da predstavljajo »resnično mnenje in resnična čuvstva ljudskih mas«.

Pri tem je zanimivo, da je n. pr. ta levičarski manifest podpisal Henry de Montherlant, eden izmed najdarovitejših, če ne najdarovitejši povojni francoski pisatelj, ki je doslej veljal bolj za desničarja kot za levičarja. In v pojasnilo k svojemu podpisu je Montherlant izjavil med drugim sledeče:

»... Priključujem se temu manifestu tudi s političnega vidika, ker sem mnenja, da moramo izpopolniti obveznosti, prevzete s pogodbo, ki je že šestnajst let temelj vse naše zunanje politike, pa naj je Ženeva še tako odpovedala. Saj smo vendar natanko vedeli, kaj vse se nam utegne primeriti, ko smo podpisali ženevski pakt. Mnenja sem, da je Anglija eden

izmed dveh narodov, ki si jih nikoli ne gre nakopati na vrat. Toda če sem zaradi takega svojega stališča oddal danes svoj podpis zelo izraziti politični skupini, pa s tem svojim podpisom še nočem reči, da se priključujem tej skupini v vseh njenih idejah. Možno je, da bom jutri prisiljen dati svoj podpis desničarjem, če bo šlo za kakšno drugo zadevo. Politik je lahko in nemara mora biti ujetnik svoje stranke. Človek pa, ki je le človek in še pisatelj po vrhu, presoja, kar se morale tiče, po svoji vesti, kar pa se politike tiče, po svojih informacijah in po svoji pameti, ne da bi se menil, ali njegovo sodbo odobrava ta ali ona politična stranka. Jaz sem tak zgolj človek in želim biti nekega dne tak intelektualec, ki mu je mar zgolj vse duhovno in pravično. Vsekakor pa sem živo nasprotje strankarskega pristaša.«

Francoska literarna republika je tedaj v vojnem stanju, in kadar se v politični metež vržejo francoski intelektuali in pisatelji, tedaj se v Franciji vedno pripravljajo dalekosežne stvari.

S. Leben

CHARLIE CHAPLIN IZJAVLJA ...

Češka literarna in politična revija »P r i t o m n o s t« prinaša razgovor s Charlie Chaplinom, v katerem le-ta razvija svoje nazore o filmski umetnosti. Zanimivi so podatki o njegovih prihodnjih dveh filmih, ki se bosta imenovala »Moderni časi« in »Napoleon«.

»Kaj mislite o bodočnosti govorečega filma?«

— Beseda in slika se ne skladata. To je mešanica dvoje različnih in nesorodnih form.

»Toda v tem mnenju ste docela osamljeni.«

— Tega se zavedam. Toda prav tako sem tudi siguren, da bo moje delo ugajalo, dokler bom delal dobro zabavo. Zavedam se, da mlada generacija nič več ne ve o nemem filmu in njegovi formi, to se pravi, mimiki, naglem tempu itd. Toda računamo s tem, da bo dobra zabava ljudem vedno ugajala, pa naj jim jo nudimo v tej ali oni obliki. Če imamo v gledališču balet, opero in dramo, zakaj bi ne smelo biti tudi raznih oblik filma, zakaj bi ne imeli poleg govorečega filma še nemi film?

»Toda pravijo, da se poizkušate tudi v zvočnem filmu.«

— Da, toda ne v tem smislu. Kakor hitro bi začel govoriti, bi ne bil več univerzalen. Govoreči potepuh bi bil bodisi Anglež, bodisi Amerikanec, skratka človek iz nekega določenega kraja. Zato sem se doslej, vsaj za svojo osebo, branil govorečega filma.

»Kako pa je z vašim novim filmom? Ali tam tudi govore? Mislim namreč, če govore drugi igralci.«

— Nihče. Sprva sem mislil, da bi drugi igralci lahko govorili, tudi če bi jaz molčal. Toda spoznal sem, da bi to ne učinkovalo. Zdelo bi se, kakor da sem nem. Zvokov se torej poslužujem le posredno, s prenosom radija itd.

»Kako pa se prav za prav imenuje vaš novi film?«

— »Moderni časi«. Mislim, da ostanem pri tem naslovu.

»Ali se vrti ta film natanko tako kakor pa drugi filmi?«

— Da. Vse je kakor doslej. V reklami homo poudarili, da nudimo pri isti metraži več dejanja, kakor pa govoreči film, ker je oni hitrejši.

»Kaj pa igralci? Ali znajo ti še igrati v nemem filmu?«

— Ne. Sprva sem zaposloval igralce iz govorečih filmov. Toda moral sem jih odpustiti, kajti vsi so hoteli govoriti. Kakor hitro je prišel kak količkaj dramatičen prizor, so avtomatično odpirali usta in povsem pozabili na mimiko. Preostajalo mi ni nič drugega, kot da sem si poiskal ljudi, ki še pomnijo nemi film in še vedo, kako smo delali nekdanj. Moral sem iskati ne samo igralce, marveč tudi operaterje, pomožne režiserje in druge, ki so bodisi že delali pri nemem filmu, ali pa se še spominjajo starih časov. Tako smo pomagali mnogim, ki so že brez službe, odkar je prodril govoreči film. Nekateri med njimi igrajo sedaj šele prvič po petih letih.

»Kako pa bo naslednjih pet let? Ali se vam zdi, da boste lahko delali samo neme filme?«

— Dokler bom delal komedijo, že. Komedija potrebuje tempo in kadence. Če morajo ljudje govoriti, dejanje zastaja. Komedije bom delal samo v nemi obliki, tudi če ne bi več igral potepuha in bi začel s kakšnim drugim značajem. Če bom delal z govorečim filmom, bodisi kot igralec, bodisi kot režiser, bo to drama in ne komedija.

»Kaj mislite o slikani groteski?«

— To je danes edina filmska umetnost v Ameriki. Toda ne ugaja mi, da Mickey Mouse in vsi drugi govore ali pojo. To je nečisto, neenotno delo, mešanje dveh različnih form. Režiserji se včasih poslužujejo zvokov realistično, kar je povsem umestno, včasih pa so udobnejši in jih rabijo zgolj za ilustracijo. Toda upam, da se v bodočnosti razvije iz slikane groteske resnična umetnost.

»Ali se vam ne zdi, da bi lahko kdaj delali s slikanim filmom, to se pravi tako, da bi igrali samo vi, vse drugo pa bi bilo naslikano?«

— To bi bila mešanica dveh različnih form in porajajo se mi nekateri dvomi v to kombinacijo. Vsekakor smatram slikani film za edino upravičeno umetnost. Le tu ima umetnik popolno svobodo in lahko dela s filmom, kar hoče.

»Ali mislite, da barvani film ne bo dosegel tistega uspeha, kakor govoreči film?«

— Mislim, da ne. Njegov uspeh ni tako senzacionalen, kakor se je pričakovalo. Konec konca je velika razlika med besedo in barvo. Beseda — čeprav se je v filmu iz estetskega ozira ne smemo posluževati — je neposredni nositelj misli, česar o barvi ne moremo trditi. — Toda vseeno bi rad igral kdaj kakšno tragično vlogo. Mislim, da bo moj bodoči film »Napoleon«. To bo zvočni film.

»Ali je to Vaš lastni libreto?«

— Da. To je krasen libreto. Toda času primeren. To ni Napoleonova zgodba, kakor ponavadi... Moj libreto predpostavlja, da Napoleon ni umrl na Sv. Heleni, marveč je tam umrl njegov dvojnik. Mislite si, da pride neki dan k Napoleonu, ki je ujet na Sv. Heleni, človek, ki mu je strašno podoben, in mu pravi: »Žrtvujem se za vas, Sire. Jaz ostanem tu namestu vas, vi pa pojdite v Francijo rešit našo lepo domovino.« Ta vojak je tudi Francoz. Res pride do zamene in Napoleon se vrne v Francijo, ki se s težavo popravlja od težkih ran, ki so ji jih prizadejale napoleonske vojske. Ko Napoleon vidi grozo, ki jo je povzročilo njegovo vojskovanje, si izpraša vest in sklene to pot osvojiti svet ne z nasiljem, marveč po dobrem. Tako postane meni nič, tebi nič pacifist. Po igri

usode postane tudi profesor francoske zgodovine in v tej vlogi širi ideje pacifizma. Tako razlaga ljudem, da je bil Napoleon tiran in jim dopoveduje, kakšno zlo je zakrivil. Mislite si sceno, v kateri Napoleon uči hčer policijskega prefekta, kakšen ničvrednejš je bil Napoleon. Dekle plane pokoncu in zavpije: »Kako si drznete!« Napoleon vidi v Parizu topove in druge priče svoje slave in nenadoma se ga zopet loteva misel na zmago. Na tihem skliče svoje bivše generale in ukrene priprave za prevrat. Na očitke, zakaj si je premislil, odgovarja, da si mora s pacifizmom podvreči svet, toda najprej ga mora zaslužniti. Napoleon govori prav kakor vsi današnji državniki. Toda v trenutku, ko bi morala izbruhniti vstaja, pride s Sv. Helene vest, da je umrl Napoleon. Vsi mislijo, da je umrl pravi Napoleon, vsi prevratni načrti padejo v vodo in pravi Napoleon umre od žalosti. Njegove zadnje besede so: »Ubila me je vest o moji smrti.«

»Ali boste igrali Napoleona?«

— Da. Morda ga bom tudi sam režiral. To bo govoreči film, toda povsem drugačen, kakor pa so današnji govoreči filmi. Zdi se mi, ko da bi se govoreči film preveč lotil golega posnemanja. Ali veste, kaj bi rad poizkusil? Uvesti hočem na platno avtorja samega, to se pravi, nuditi občinstvu namesto dialoga, pojasnila. Toda to bom poizkusil najprej pri manjših filmih, šele pozneje bom začel delati z velikimi v tem smislu. Poglejte samo, kako dolgo traja, predno se v dialogu kaj pojasni. Mnenja sem, da moramo prilagoditi film bolj romanu, kakor pa gledališču. Romanopisec dela z istimi sredstvi kakor pa filmski režiser. Oba imata isto svobodo in sta vezana na ista pravila.

Peter Donat

P O R O Č I L A

GLEDALIŠKA POROČILA

Sophokles: Kralj Edip. Tragedija. Po H. v. Hofmannsthalu poslovenil in za današnji oder priredil Fran Albrecht. Režiser: profesor Osip Šest.

Aleksander Sergejevič Puškin: Kameniti gost. Poema v štirih slikah. Prevedel Josip Vidmar. Režiser: profesor Osip Šest.

Premijera: 1. oktobra 1935.

Nova sezona se je začela ko po navadi s strogo klasičnim uvodom: igrali so Sofoklejevega Edipa, ki ga je Hugo von Hofmannsthal prepesnil za moderni oder, Fran Albrecht pa poslovenil in deloma tudi prikojil našim razmeram.

Psihološke in dramske osnove igre o kralju Edipu so kolikor toliko znane vsakemu človeku, ki se zanima za gledališče, saj je to edina tragedija v svetovni literaturi, kjer so pogoji za tragičnost tako splošno človeški, da jih sleherni nekoč doživi sam na sebi, čeprav morebiti le nezavedno, edina tragedija, kjer se tudi posledice tragične krivde izpolnijo tako neizprosno kakor se sleherni človeško neizprosno konča s smrtjo: Edip nevede ubije očeta, se polasti njegovega prestola in se oženi z lastno materjo, ko pa spozna svojo krivdo, si iztakne oči, zapusti dom, ženo in otroke ter se vrne na pusti Kiteron, kjer so ga nekoč našli kot otroka, ki ga je lastni oče izročil smrti.

Hofmannsthal je v svoji prepesnitvi izločil malone vse, kar bi motilo naš odrski čut, na najmanjšo mero je skrčil zbor — značilno sestavino grške dramske instrumentacije, ki bi bila v našem odrskem svetu preveč reflektivna in »nedramatska« — in ga uporabil le kot dekorativen, akcentualen element, dogajanje samo pa je osre-

dotočil skoraj izključno samo na Edipa, tako da se pred nami razvije prav za prav samo tragična, makroskopsko veličastna podoba Edipovega usodnega erosa.

Tu se Edipova usoda premakne na ravnino našega čustvovanja. Zakaj grški bogovi so nam danes samo še bolj ali manj mrtvi simboli za »tajnostno snujoče sile« v človeku in ne gane nas individualni propad vladarja, ki izgubi prestol — pač pa nas zmerom znova pretresa njegov eros, ki je v bistvu eros slehernega moškega in v svojem jedru tako vesoljen, da mu je res edini protipol samo še sla po smrti. Tu smo pri aksiomih moške ljubezni. Ali se ne prične vsa naša ljubezen do ženske pri materi? Ali nismo na pragu moške dobe vsi doživeli tisto obupno, nezavedno, nerazumljivo sovraštvo do očeta, ki nas je priklepalo k materi? Ta čudni pričetek moške erotike, ki nekatere ljudi spremlja do smrti kot izvirni greh vsega njihovega ljubezenskega življenja, se v Edipovi usodi stopnjuje do življenjske neizbrežnosti, do tragične prvine vsega njegovega početja, do simbola, do sramotnega »krvavega žiga na čelu« ter se naposled razrase do take pošastne veličine, ga preide ta eros v veliki pesimizem človeka, ki čuti samo še strastni nagon: Umreti, izginiti, povrniti se v nič, odkoder si prišel!

Igra je človeško, literarno in odrsko toliko pomembna, da nedvomno sodi tudi v najmodernejši repertoar, saj tvori prav za prav temelj vsej veliki dramatik. Tudi prevod je zvočen in odrsko plastičen in uprizoritev opravičujeta dva igralca »dobre stare šole«, ki se dobro ujemata s patetičnim formatom tragedije: Marija Vera in Janez Levlar. In vendar ne moremo hkratu prezreti tudi rahle, slovesne tragikomičnosti, ki se skoraj zmerom prikrade v naše otvoritvene predstave ter v nekaterih trenutkih razbije vso iluzijo dobrega igranja.

Ne razumem, zakaj je režiser ubral pot, ki bi privedla do zadovoljive rešitve le v gledališču, ki razpolaga z velikimi gmotnimi sredstvi in strokovno izvežbano komparzerijo. Sodelovalo je nešteto statistov, ki so bili dokaj površno in nesmotreno razpostavljeni po prostoru, glasovno skrajno neubrani ter tudi v mimiki vse kaj drugega ko primerni. Prištetih je treba samo še muzikalno spremljavo teksta s pozavnami ali podobnimi trobili, ki so pretresala s svojimi disharmoničnimi zvoki. Edini vidni režiserjev domislek pri obvladovanju množice je bila tako imenovana »koncentrična režija«; komparzi se razvrste v krogu okoli vodilnega igralca ter usmerjajo vse svoje kretnje proti temu žarišču — prastaro odrsko pravilo, ki ga še danes s pridom uporablja Reinhardt. Vse te porazne podrobnosti, ki so se pokazale na otvoritveni predstavi kakor tudi na prostem v Tivoliju, navajam, ker izdajajo režijski zamislek, ki se pa ni posrečil. Vse kaže, da bi imela igra po tej zamisli dva izrazita poudarka: Edip in Jokasta na tej, množica kot njuno nasprotje na drugi strani. Gibanje te množice, njeni zborovski recitativi in glasbeni akcenti pozavn naj bi hkratu z drugo odrsko opremo tvorili slikovito, kvantitativno, pompozno podlago za nastop glavnih igralcev, kratka, predstava naj bi zlasti presenečala s svojim človeškim in drugim odrskim razkošjem: rezultat bi bil torej v skrajnem primeru — »Ausstattungsstück«.

Omenil sem že, da bi se tak poskus morebiti posrečil, toda le — v drugačnem gledališču. Pri nas pa se ob takih prilikah razodeneta kvečjemu gmotna revščina in večno pomanjkanje časa za temeljit študij. Mislim pa, da bi za zborovske nastope zadostovale tri, štiri dobro izbrane, preizkušene skupine statistov, ki bi bile glasovno in mimično ubrane, primerno maskirane in tako pripravljene, da bi zares obvladovale odrski prostor. Prav tako je tudi s kulisami in glasbili: raje en sam, dobro postavljen in proporcijoniran steber in ena sama dobra trobenta — ali pa nič. Vsako ponesrečeno množestveno poskušanje pa zbuja samo sum, da si naivno prizadevamo tekmovati z velikimi prastarimi evropskimi gledališči, ki imajo čas in denar za pomp in trobentanje, da smo torej v marsičem podobni preprostim ljudem,

ki jih je kdo ve za kaj sram te preprostosti in se po nepotrebnem trapijo s tujim veličastjem, kar jim prav tako malo pristoji kakor petošolcu trd ovrtnik s črnim metuljkom.

Povrnimo se k našemu primeru: če bi se prof. Šest omejil na majhno komparzerijo ter usmeril ves svoj trud k posameznim interpretom, bi se predstava glasovno in prostorsko zaokrožila ter nedvomno pridobila na enotnosti in učinkovitosti. Res, da nas predstava kljub vsemu v nekaterih trenutkih močno priklene, vendar pa ne moremo zaslediti prave ubranosti med posameznimi vlogami, marveč vidimo le nekaj odličnih igralskih fragmentov, iz katerih izstopata samo Marija Vera kot Jokasta in Levar kot Edip — dve odrski tvorbi, ki sta zasnovani v duhu bleščečega »zvezdniskega« igralstva, priči starega in preizkušenega teatra, ki doživlja danes svoje zadnje triumfe v velikih nemških igralcih iz Reinhardtovega kroga in dunajskega Burgtheatra.

Večer dopolnjuje Puškinov Kameniti gost, duhovita lirična pesem o zadnji usodni pustolovščini Dona Juana. Gledališki list sicer dokazuje, da sodita Edip in Don Juan v isti večer, vendar pa — če smo odkriti — ta izbor ni drugega kakor izhod iz zadrege ali repertoarna pomota. Smiselno in vsebinsko se figuri Edipa in Dona Juana nedvomno uvrščata v isti snovni kompleks, saj oba žene podoben trigični eros v neizbežni konec, igri sami pa se nikakor ne ujemata niti po globini pesniškega doživetja niti po oblikovalnem prijemu niti po odrski učinkovitosti. Edip je v svojem vesoljnem poraznem pesimizmu tako patetična, elementarna ter docela neironična tvorba, da je spričo njega igrivi, duhoviti Kameniti gost le še prikupna, odrsko pa neučinkovita pesniška igrača, ki bi dosegla svoj uspeh morda šele v zelo precizni in lahkotni komorni obdelavi. Profesor Šest je skušal rešiti svojo režijsko nalogo podobno ko pri Edipu: dekorativno, bravurozno in temperamentno. Puškinovi poemi se tak grob, zgolj zunanji prijem ne prilaga kdo ve kako in morebiti bi predstava bolj uspela, če bi režiser tvegala — kakor sem že omenil — intimnejši komorni način. Repertoarne zadrege pa bi tudi taka uprizoritev ne rešila, saj bi jo nesorazmerno večji in dramtičnejši Edip gotovo »ubil«.

Filip Kalan

R A Z N O

ALI VESTE

da so v Moskvi sestavili zanimivo statistiko o dvigu knjižne produkcije v zadnjih petdesetih letih. Medtem ko sta v razdobju od 1887 do 1916 izšli na vsem ruskem ozemlju dve milijardi knjig, jih je v devetnajstih letih sovjetskega režima zagledalo svet nič manj ko petnajst milijard. Statistika kaže tudi naravnost gorostasne številke v nakladah del najznamenitejših pišočih ruskih ljudi. Dela Gorkega so v petih zadnjih letih natisnili v nešteti izdajah osemnajst milijonov devetstošestintrideset tisoč izvodov; Šolohova dva milijona stošestdeset tisoč izvodov, Novikova-Priboja milijon dvestosedemdeset tisoč izvodov, Panferova milijon dvestoenaindevetdeset tisoč izvodov, Gladkova milijon dvestodevetinosemdeset tisoč izvodov, Alekseja Tolstega samo devetstodvaindvajset tisoč izvodov...

da je treba vzroka teh orjaških naklad iskati tudi v dejstvu, da šteje Sovjetska Rusija nekaj desetlin jezikov, ki so se književno oblikovali šele po revoluciji in da vsa ta dela izhajajo ne le v ruščini, marveč hkratu tudi v gruzinščini, tatarščini, jakutščini, baškirščini, dagestanščini in podobnem;

da je...

Nabral Mirko Javornik.

Za konzorelj in uredništvo: Janez Zagar. — Za tiskarno Merkur: Otmar Mihalek, oba v Ljubljani

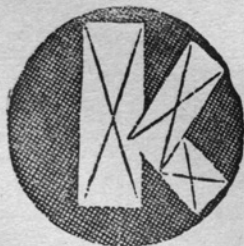
Opozorilo!

Reviji so priložene položnice. Cenjene naročnike prosimo, da poravnajo naročnino za november. Tisti, ki so z naročnino morda še kaj v zaostanku, naj jo poravnajo sedaj.

Pošljite šesti letnik revije Modre ptice v vezavo!

Kakor za prve letnike, je založba naročila tudi za šesti letnik okusno vezavo. Naročniki, ki hočejo imeti letnik vezan, naj pošljejo vse številke naši založbi, ki jih bo dala vezati in jih vezane poslala nazaj naročnikom. Nihče naj pri tem ne pozabi priložiti svojega naslova. Platnice z vezavo stanejo Din 30.—, poštnina Din 5.—.

Po isti ceni se vežejo tudi prejšnji letniki.

KUVERTA "D-7"
02
LJUBLJANA

TYRŠEVA CESTA 67

TVORNICA KUVERT IN
KONFEKCIJA PAPIRJA

KLIŠEJE

vseh vrst po foto-
grafijah ali rizbah
izvršuje za vsakovr-
sten tisk najsolidneje

KLIŠARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVA 13

**Salda-konte, štrance, journalne,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***